

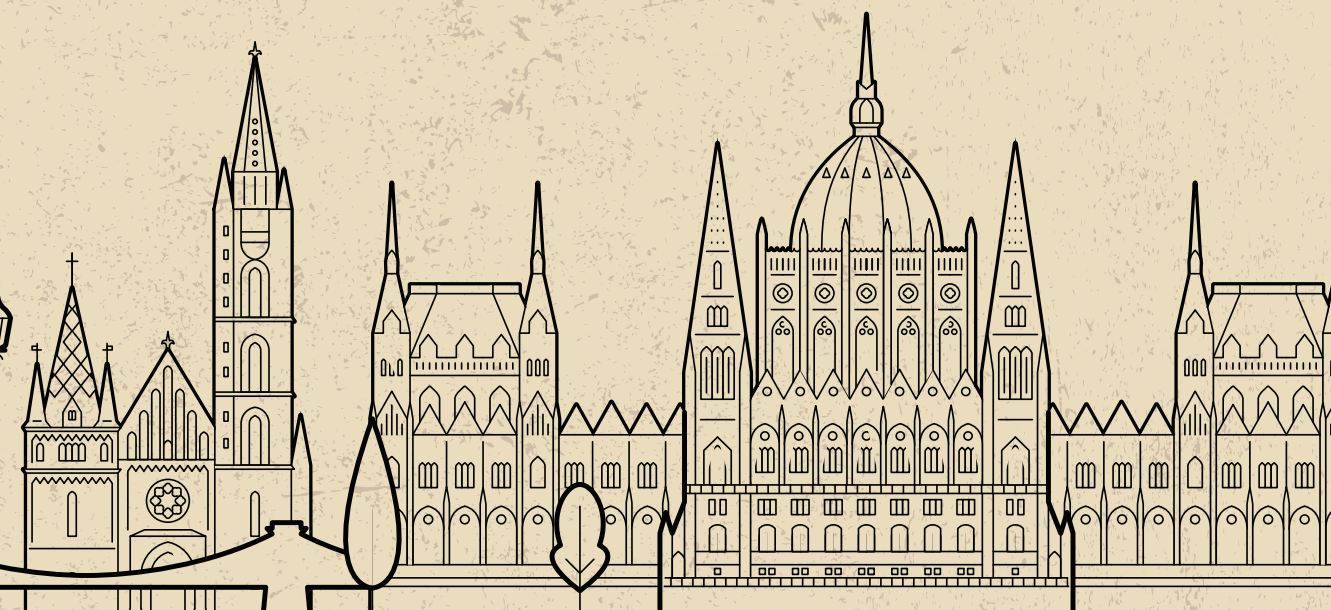

BCBP Beogradski centar za
bezbednosnu politiku

Balkanski čardaš: Ples mađarske spoljne politike

Srdjan Cvijić, Maja Bjeloš, Luka Šterić,
Ivana Ranković i Marko Drajić

Maj 2023.

Balkanski čardaš: Ples mađarske spoljne politike

Izdavač:

Beogradski centar za bezbednosnu politiku (BCBP)

Đure Jakšića 6/5, Beograd, Srbija

www.bezbednost.org, office@bezbednost.org

Autori:

Srdjan Cvijić, Maja Bjeloš, Luka Šterić, Ivana Ranković i Marko Drajić

Recenzija:

Adnan Ćerimagić

Lektura:

Rid Ben

Dizajn i prelom:

Srđan Ilić

ISBN: 978-86-6237-218-5

DOI: <https://doi.org/10.55042/GQAJ4697>

Maj 2023.

BCBP

Beogradski centar za
bezbednosnu politiku

Sadržaj

Sadržaj	5
Uvod	6
Od „Mađarske na Zapadu” do „paunovog plesa”	7
Spoljnopolitička strategija na Zapadnom Balkanu	9
Paradoksalni izvoznik bezbednosti	9
Balkanska migraciona ruta kao keč u rukavu	11
Iza politike proširenja: okupljanje istomišljenika	12
Bilateralni prioriteti	14
Kako funkcioniše neliberalni savez	15
Mađarska manjina u Srbiji: studija slučaja	19
Pomirenje lidera, a ne naroda	19
Efekti mađarskog zakona o dvojnem državljanstvu	20
Borba za mađarske birače	24
Trougao Orban-Pastor-Vučić	26
Neliberalna medijska imperija na Zapadnom Balkanu	28
Balkanski biznis kao pokretač spoljne politike	30
Gasovod Balkanski tok kao spas	31
„Srpska Družba”: slučaj apsurdna	33
Nuklearna saradnja: jačanje budućih odnosa	34
Praćenje novca: finansijske i infrastrukturne investicije	36
Mađarske u države na Balkanu	
Zaključak	39
Napomene	41

U sklopu sveukupnog bavljenja demokratskim nazadovanjem u Mađarskoj otkako je stranka Viktora Orbana, Fides, ponovo preuzela vlast 2010. godine, brojni međunarodni posmatrači izrazili su zabrinutost zbog povećanja uticaja Mađarske na Zapadnom Balkanu.¹ Konkretno, mnogi strahuju da bi Orbanova Mađarska svojim pojačanim mešanjem u događaje na Zapadnom Balkanu mogla da proširi svoj neliberalni uticaj na čitav region, kako bi kasnije potkopala i širu politiku Evropske unije. Proces koji je doveo do imenovanja Olivera Varheljija (mađarskog diplomate bliskog Orbanu) na mesto Evropskog komesara za susedstvo i proširenje izazvao je 2019. godine salvu kritika.² Iako je taj događaj nakratko privukao pažnju evropskih medija, pitanje mađarskog uticaja u regionu Zapadnog Balkana brzo je nestalo iz žiže javnosti. Osim nekoliko izuzetaka i par novinarskih napisa (koji će se u ovoj studiji obilato citirati), pokušaja da se analizira i objasni mađarska spoljna i trgovinska politika na Zapadnom Balkanu ima veoma malo.

Ovaj rad je jedan od tek nekoliko sveobuhvatnih pokušaja da se objasne mađarska politika i njena uključenost u Zapadni Balkan, što ćemo nastojati da učinimo postavljanjem sledećih pitanja:

Koji to interesi i strateška pitanja pokreću mađarsku spoljnu i trgovinsku politiku u regionu? Koji su prioriteti njene spoljne politike i koji instrumenti su joj na raspolaganju kada je u pitanju ovaj region? Da li Orbanovu politiku na Zapadnom Balkanu karakteriše potpuni diskontinuitet u odnosu na prethodnu mađarsku spoljnu politiku u regionu? Ko formuliše spoljnopoličke prioritete u Mađarskoj i kakav je odnos između formalnih i neformalnih aktera u ovom procesu? Koji ekonomski interesi oblikuju mađarsku spoljnu politiku prema regionu? Koja je uloga ideologije u mađarskoj spoljnoj politici na Zapadnom Balkanu? Koliko se mađarska spoljna politika u regionu promenila zbog rata u Ukrajini?

Koji to interesi i strateška pitanja pokreću mađarsku spoljnu i trgovinsku politiku u regionu?

Ko formuliše spoljnopoličke prioritete u Mađarskoj i kakav je odnos između formalnih i neformalnih aktera u ovom procesu?

Kako bi se odgovorilo na ova pitanja, ovaj rad je podeljen u četiri glavna dela. Prvi se bavi spoljnopoličkom strategijom Mađarske u regionu. Drugi, u formi studije slučaja, istražuje efekte Orbanove politike prema manjinama u autonomnoj pokrajini Vojvodini (na mađarskom: *Vajdaság*). U trećem se istražuje mađarska regionalna medijska imperija, dok se četvrti fokusira na ekonomske pokretače mađarskog pristupa regionu.

Rad se temelji na brojnim sekundarnim izvorima, intervjuima koji su putem interneta ili lično vođeni sa 19 predstavnika vlasti, političarima, stručnjacima za spoljnu politiku, naučnicima, kao i sa novinarima iz Mađarske, Slovenije, Bosne i Hercegovine i Srbije.

U svojim ranim danima, stranka Fides je bila odlučno pro-evropska. Njen spoljnopolički program iz 1991. godine pod nazivom „Ka novoj vrsti suvereniteta” bio je usredsređen na ujedinjenje Evrope.⁴ Čak i 2007. godine, tri godine pre povratka na vlast na nacionalnom nivou, u Fidesu se još uvek koračalo stazom koja je vodila ka Zapadu. Dok je bio u opoziciji, Orban je kritikovao vladu predvođenu socijalistima jer ju je smatrao previše bliskom Rusiji. „Držimo se Mađarske na Zapadu; ne dozvolimo im da je skrenu sa tog puta,” govorio je. „Nafta možda dolazi sa Istoka, ali sloboda uvek dolazi sa Zapada”.⁵

Nakon izbora 2010. godine Fides se vratio na vlast osvojivši neverovatnu dvotrećinsku većinu u parlamentu. Iako mađarska diplomatija pod novoimenovanim ministrom Janošem Martonijjem nije momentalno promenila dve decenije dugo stanje u mađarskoj

„Držimo se Mađarske na Zapadu; ne dozvolimo im da je skrenu sa tog puta,” govorio je. „Nafta možda dolazi sa Istoka, ali sloboda uvek dolazi sa Zapada”

spoljnoj politici, stvari su postepeno ipak počele da se menjaju. Prema rečima Ištvana Sent-Ivanjija, za vreme Martonijjevog mandata „već su postali uočljivi snažni korektivni pokušaji, ali spoljna politika zasnovana na [ranijem] konsenzusu još uvek nije bila eliminisana”.⁶ Martonijjeva spoljnopolička strategija stavljala je naglasak na „globalno otvaranje” koje „nije trebalo da zameni, već da nadopuni prethodnu, jasnu zapadnu, orijentaciju mađarske spoljne politike”.⁷

Ipak, dok su se sporedni zagovornici spoljne politike zalagali za opšte, neideološko globalno otvaranje koje ide dalje od tradicionalnog evrocentričnog pristupa i nastoji da unapredi odnose sa drugim zemljama u svetu, Orban je, (sada već kao glavni donosilac odluka), „kao strateški cilj već bio postavio otvaranje ka Istoku”.⁸ Ono je podrazumevalo približavanje Rusiji i lično zbližavanje i jačanje veza sa Kinom, Turskom i nekolicinom uglavnom nedemokratskih bivših sovjetskih republika (Azerbejdžanom, Kazahstanom i Turkmenistanom). Činilo se da deo ovog „otvaranja” podrazumeva i aktivniju ulogu na Zapadnom Balkanu. Sam Orban je ovu politiku nazvao *pávatánc*, odnosno paunovim plesom. Cilj je bio da se ravnoteža u spoljnoj politici održi pozicioniranjem Mađarske kao mosta između Zapada i Istoka. Orbanovi kritičari su tu politiku nazivali „plovidbom u zapadnoj jedrilici koju pokreću istočni vetrovi” ili „političkom priamidalnom šemom koja se odigrava na međunarodnom nivou i sa većim ulogom”.⁹

Do „stvarne promene je došlo”¹⁰ kada je Peter Sijarto 2012. godine imenovan prvo za državnog sekretara za spoljne poslove, a potom u septembru 2014. i za ministra spoljnih poslova i trgovine. Ovu promenu spoljnopoličke orijentacije propratila je „neviđena čistka” u ministarstvu. Sto od 112 šefova misije je premešteno i „skoro četrdeset” ambasadora poslato u penziju, a na ta mesta je postavljeno tridesetak ljudi odanih Fidesu.¹¹

Razlika između perioda od 2010. do 2014. godine i imenovanja Sijartoa na položaj ministra, što je označilo potpuno Orbanovo preuzimanje mađarske spoljne politike, jeste u tome što su u prvom pomenutom periodu „bili dovoljni vernost desnici i/ili članstvo u Fidesu”. Međutim, od 2014. godine nadalje, rukovodeći položaji u diplomatiji obilovali su nepotizmom, a dobili su ih članovi Orbanove „usvojene političke porodice”.¹² Bili su to ljudi koji „nemaju nikakav problem kada je u pitanju delovanje koje izlazi iz okvira diplomatije”.¹³ Sijartovim imenovanjem usledio je brz pad meritokratije. Posmatrači tvrde da je ministar „u ministarstvu zaposlio svoje prijatelje, koji o diplomatiji i spoljnoj politici ne znaju ništa”.¹⁴ Iako je predstavljena na nekoliko konferencija za štampu i službenih događaja, „Mađarska Strategija spoljne trgovine i spoljnih poslova” iz 2015. godine nikada nije objavljena. Štaviše, kao i mađarska spoljnopoliitička strategija iz 2008. godine, nikada nije podvrgnuta ni opsežnim stručnim i javnim konsultacijama,¹⁵ što posmatračima nije ostavilo ništa drugo do da komentarišu tumačenja dokumenta koja su im nudili Orban, Sjiarto i ostali funkcioneri Fidesa. U najnovijem pokušaju da obrazloži Orbanovu spoljnu politiku, Balaž Orban, politički direktor premijera (koji sa njim nije u srodstvu) je u pisanoj formi izneo strategiju koju je premijer usmeno izložio zatvorenom krugu pouzdanih ljudi.¹⁶

Osnove strategije su sledeće. Orbanov cilj je da iskoristi sledeću deceniju za transformaciju Mađarske iz zemlje sa osrednjim prihodima u razvijenu naciju i regionalnu silu srednje Evrope. Mađarska vladajuća elita veruje da je neoliberalni svetski poredak nakon finansijske i ekonomske krize iz 2008. godine počeo da se urušava. Ruska agresija na Ukrajinu započeta 24. februara 2022. je sve to samo dodatno pogoršala, stvarajući novu podelu sveta sličnu hladnoratovskoj. Viktor Orban veruje da je rat u Ukrajini ključna tačka. Po njemu, svaki put kada se svet tako naglo podelio, bilo tokom vekovne borbe između Otomanskog carstva i „hrišćanske” Evrope, ili u vreme Hladnog rata, Mađarska je završavala kao vazal jednog od dva dominantna bloka, nemajući od toga nikakve koristi. On veruje da ključ uspeha leži u izbegavanju takvog scenarija po svaku cenu. Dakle, cilj „otvaranja ka Istoku” - doduše donekle izmenjen realnošću rata u Ukrajini - jeste da se Mađarska poveže sa ostatkom sveta preko jugoistoka, povezujući se na taj način sa globalnim lancima snabdevanja koji zaobilaze one koje je prekinuo rat u Ukrajini. Po Orbanu, ključ za postizanje ovog cilja je jačanje domaćih kompanija „koje postaju dominantni igrači na regionalnom nivou, kao što su npr. MOL, OTP banka ili 4iG”. Sve tri kompanije su važni akteri na Zapadnom Balkanu, što će se pokazati u delu studije posvećenom ekonomskim pokretačima mađarske spoljne politike.

Kritičari veruju da je otvaranje ka „Istoku” ili „jugoistoku” dvojako, i ideološko i ekonomsko. S jedne strane, ta politika se tiče „stvaranja ideološke osnove neliberalne države” „jačanjem odnosa sa drugim neliberalnim državama i despotima na istoku”.¹⁷ Oni smatraju da su ideološke osnove Orbanove strategije inspirisane Vladislavom Surkovom, nekada dominantnim ideologom Kremlja i kreatorom koncepta „suverene demokratije” i ekstremno desničarskim ruskim političkim filozofom Aleksandrom Duginom. S druge strane, kritičari Orbanovu spoljnu politiku vide kao „očigledno podređenu ekonomskim interesima”,¹⁸ sa posebnim naglaskom na interese povezane sa njegovom „usvojenom političkom porodicom”.¹⁹ O ovim pitanjima će biti više reči u poglavljima koja slede.

Spoljnopolitička strategija na Zapadnom Balkanu

Iako Zapadni Balkan spada među glavne prioritete mađarske spoljne i bezbednosne politike, ne postoji nijedan dokument koji bi predstavljao sveobuhvatnu strategiju Budimpešte prema regionu.²⁰ Međutim, mađarski interesi i prioriteti u neposrednom južnom susedstvu jasno su definisani u nekoliko ključnih strateških dokumenata i političkih izjava najviših zvaničnika. S tim u vezi, dva najvažnija dokumenta su *Mađarska spoljna politika nakon mađarskog predsedavanja Savetom EU* i *Strategija nacionalne bezbednosti*.²¹ Najnovija Bezbednosna strategija, objavljena 2021. godine, otkriva istaknutu ulogu Zapadnog Balkana u doktrini mađarske spoljne politike. U njoj se iznosi da „bezbednosna situacija na Balkanskom poluostrvu i istočnoj Evropi...ima odlučujući uticaj na našu bezbednost“.²² Najvažniji prioriteti Mađarske su obezbeđivanje stabilnosti regiona, ubrzanje pristupanja Zapadnog Balkana Evropskoj uniji, kontrola migracionih ruta kroz region, uspostavljanje energetske bezbednosti i zaštita statusa mađarske manjine, konkretno u Srbiji. Još jedan nezvaničan ali važan politički cilj koji je aktuelna vlast nastojala da postigne tokom poslednje decenije jeste negovanje bliskih veza sa ideološki srodnim režimima i strankama u regionu.

Paradoksalni izvoznik bezbednosti

Sprečavanje prelivanja nestabilnosti sa Zapadnog Balkana najveći je prioritet kreatora politike u Budimpešti. Glavni regionalni izazovi koji se vide kao potencijalne pretnje po nacionalnu bezbednost Mađarske uključuju: opštu nestabilnost država regiona, etničke i verske podele, visoku stopu nezaposlenosti, nedostatak dugoročnih izgleda kada su u pitanju evroatlantske integracije i nekontrolisane „ilegalne“ masovne migracije.²³ Štaviše, Strategija nacionalne bezbednosti vidi Mađarsku kao „daleko izloženiju izazovima sa kojima se Zapadni Balkan suočava nego što je to slučaj sa većinom ostalih evropskih zemalja, tako da Mađarska snosi veliku odgovornost za uspeh u nastojanjima da se situacija na Zapadnom Balkanu stabilizuje“.²⁴

Strah od nestabilnosti na Balkanu potiče iz još uvek prisutnog sećanja na 1990-te godine kada su sukobi izbili u neposrednoj blizini Mađarske, i taj strah je postojao mnogo pre nego što je Orbanova stranka došla na vlast. Pomenuti sukobi su u mađarskom društvu doveli do osećaja opšte nesigurnosti, izazvali priliv izbeglica iz zemalja Zapadnog Balkana, ugrozili mađarsku manjinu u regionu i negativno uticali na mađarsku ekonomiju, kako u pogledu trgovine tako i direktnih stranih investicija. Prema rečima profesora Petera Balaša, „bili smo na zvučnoj udaljenosti, mogli smo da čujemo kako se vodi rat“.²⁵

Kako bi doprinela stabilnosti regiona, Mađarska je tokom 1990-ih i 2000-ih godina aktivno učestvovala u raznim regionalnim misijama EU i NATO-a.²⁶ Međutim, Zapadni Balkan je do današnjeg dana ostao osetljivo područje, sa nekoliko potencijalnih žarišta.

Strah od nestabilnosti na Balkanu potiče iz još uvek prisutnog sećanja na 1990-te godine kada su sukobi izbili u neposrednoj blizini Mađarske, i taj strah je postojao mnogo pre nego što je Orbanova stranka došla na vlast.

Kosovo i Bosna i Hercegovina se i dalje smatraju najvećim pretnjama, a mađarsko vojno osoblje i dalje je prisutno na terenu, sa skoro 500 pripadnika u misiji KFOR-a²⁷ i više od 130 vojnika u misiji *Althea* u Bosni i Hercegovini.²⁸ Štaviše, mađarski donosioci odluka vrlo su glasni kada je reč o korišćenju potrebe za regionalnom stabilizacijom kao dominantnog argumenta za ubrzanje procesa pristupanja Evropskoj uniji.²⁹

Međutim, treba napomenuti da doktrina mađarske spoljne politike u vezi sa Kosovom

i Bosnom i Hercegovinom pod sadašnjom vladom često izgleda kontradiktorno. Uprkos činjenici da je Mađarska priznala Kosovo i da i dalje podržava njegovu nezavisnost, bliskost režima Orbana i Aleksandra Vučića, predsednika Srbije, u neskladu je sa takvim stanjem stvari. Beograd je, naime, daleko najvažniji bilateralni partner Mađarske u regionu.

Mađarski stav o nezavisnosti Kosova je neupitan ne samo zbog toga što je u skladu sa stavom većine NATO saveznika, već i zato što ide u prilog ideji samoopredeljenja. Taj argument je u mađarskom javnom diskursu posebno popularan jer se uklapa u revizionistički narativ koji se tiče velike mađarske manjine koja živi u susednim zemljama, a koja je ostala sa druge strane granice nakon Trijanonskog sporazuma iz 1920. godine. Ipak, Budimpešta je bila više nego voljna da Beogradu poslednjih godina pravi određene političke ustupke po pitanju Kosova. Na primer, Mađarska je najavila da će glasati protiv članstva Kosova u evropskim organizacijama ako do postupka dođe pre nego što Srbija i Kosovo postignu kompromis.³⁰ U skladu sa tom politikom, Mađarska je bila jedina zemlja koja je priznala Kosovo, a koja je u aprilu 2023. godine u Komitetu ministara ipak glasala protiv njegovog članstva u Savetu Evrope.³¹ Predsednik Vučić je pohvalio premijera Orbana za ovu odluku, navodeći da se Mađarska pokazala kao najveći prijatelj Srbije.³²

I mađarska politika prema Bosni i Hercegovini na prvi pogled deluje nedosledno. Promovisanje stabilnosti i snažne posvećenosti mirovnoj misiji su kamen temeljac zvanične politike Mađarske. Prema rečima Sijarta, „stabilnost Bosne i Hercegovine je posebno značajna za Mađarsku zbog geografske blizine te zemlje, zbog čega mađarska vlada podržava svaku meru koja za cilj ima jačanje stabilnosti i odbija svaki predlog koji bi državu dodatno destabilizovao”.³³ Orban insistira na značaju stabilne Bosne i Hercegovine za bezbednost Mađarske, ističući da je “bosanska granica udaljena samo 70 do 80 kilometara od naše južne granice, tako da bi svaki [tamošnji] sukob mogao da se prelije na Mađarsku”.³⁴ Stiče se utisak da je ovakav stav u oštroj suprotnosti sa bliskim političkim vezama između Orbana i predsednika Republike Srpske Milorada Dodika, koji se najglasnije zalaže za ideju secesije od Bosne i Hercegovine.³⁵ Međutim, mađarski stav o ovom pitanju je da je Dodik problem kojim treba upravljati, i da on ne bi trebalo da bude izolovan zbog svoje zapaljive retorike. Umesto toga, njemu po mišljenju Budimpešte treba prići i sa njim pošto je u pitanju na demokratski način izabran funkcioner i da ta vrsta saradnje može da bude korisna za stabilnost Bosne i Hercegovine u celini.³⁶

Tokom protekle decenije ilegalna migracija je postala glavna bezbednosna briga za mađarsku državu i društvo. U Strategiji nacionalne bezbednosti Mađarske se navodi da su „nekontrolisane ilegalne masovne migracije nova vrsta izazova koji bi mogao da potkopa bezbednost i stabilnost evropskog kontinenta, istovremeno stvarajući mnoštvo rizika po nacionalnu bezbednost, sigurnost građana i javno zdravlje”.³⁷ Migraciona kriza koja je svoj vrhunac dostigla 2015. godine bila je ključna u nastojanjima Fidesa da ojača svoju poziciju na vlasti u doglednoj budućnosti. Na krilima žestoke ksenofobične antiimigrantske kampanje koja je pozivala na zaštitu hrišćanskih vrednosti i mađarskog načina života,³⁸ Orbanova vlada je podigla zid na granici sa Srbijom i često sprovodila brutalne policijske akcije kako bi se migranti sprečili da uđu u zemlju.³⁹ Iako je od tada prošla gotovo čitava decenija, tema migracija i dalje je u fokusu mađarske bezbednosne politike. U Strategiji nacionalne bezbednosti ona je na prvom mestu među izazovima koji najviše utiču na nacionalni interes zemlje,⁴⁰ jer bi postepeno mogla da oslabi tranzitne i odredišne zemlje narušavajući im društvenu koheziju, ili da se iskoristi čak i kao oruđe hibridnog ratovanja.⁴¹

Ovako snažan fokus na kontrolu priliva migranata baca novo svetlo na značaj Zapadnog Balkana za mađarsku nacionalnu bezbednost: „Kada je reč o tranzitnim zemljama, veća pažnja bi morala da se posveti regionu Zapadnog Balkana jer masovne migracije do Mađarske mogu da stignu prvenstveno tom geografskom rutom.”⁴² Ovo posebno utiče na bilateralne odnose sa Srbijom i Severnom Makedonijom, jer se te dve zemlje nalaze na glavnom migrantskom putu ka Mađarskoj. Zbog toga su preduzete posebne mere kako bi se pitanje migracija pomerilo što dalje od južne granice Mađarske. Te posebne mere uključuju bilateralne sporazume o delovanju policije na južnim granicama Srbije i Severne Makedonije.⁴³ U svom godišnjem govoru pred nastupajuću 2020. godinu, Orban je obavestio javnost da je kako bi se pomoglo u kontroli migracionih tokova, „odlučeno da se (Severnoj) Makedoniji pruži hitna pomoć i da je dogovoreno slanje policijskih kontingenta u tu zemlju”.⁴⁴ Orban je 2018. ponudio pomoć Crnoj Gori u izgradnji ograde na njenim granicama kako bi se zaustavila jadranska migrantska ruta,⁴⁵ što tadašnji ministar inostranih poslova Crne Gore nije prihvatio.⁴⁶ Ovakve izjave pokazuju da je spoljna politika formulisana imajući na umu domaću, mađarsku publiku.

Ovako snažan fokus na kontrolu priliva migranata baca novo svetlo na značaj Zapadnog Balkana za mađarsku nacionalnu bezbednost: „Kada je reč o tranzitnim zemljama, veća pažnja bi morala da se posveti regionu Zapadnog Balkana jer masovne migracije do Mađarske mogu da stignu prvenstveno tom geografskom rutom.”

Austrija, kao jedna od država koje su željena destinacija, želela je da smanji broj migranata koji granicu prelaze idući balkanskom rutom. Srbija je tražila načine da uspostavi saveze u EU i sebe predstavi kao regionalnog garanta bezbednosti, dok je Mađarska vlada prvenstveno nastojala da na domaćem terenu postigne dodatne političke poene na svoju omiljenu temu.

Krajem 2022. godine, postojećoj anti-migrantskoj politici dodata je nova regionalna dimenzija. U Beogradu je potpisan trilateralni sporazum između Mađarske, Austrije i Srbije kako bi se promovisala bliska saradnja u obezbeđivanju srpsko-makedonske granice, dok su se Austrija i Mađarska obavezale da će podeliti troškove readmisije ilegalnih migranata iz Srbije.⁴⁷ Svaka od vlada učesnica u sporazumu imala je konkretan razlog da se priključi ovoj koaliciji. Austrija, kao jedna od država koje su željena destinacija, želela je da smanji broj migranata koji granicu prelaze idući balkanskom rutom. Srbija je tražila načine da uspostavi saveze u EU i sebe predstavi kao regionalnog garanta bezbednosti, dok je Mađarska vlada prvenstveno nastojala da na domaćem

terenu postigne dodatne političke poene na svoju omiljenu temu. Ova saradnja bilateralnoj dinamici između dve zemlje dodaje još jednu važnu dimenziju, potvrđujući centralnu ulogu Srbije za Mađarsku u regionu Zapadnog Balkana. Uoči samita EU-Zapadni Balkan u Tirani u decembru 2022, Orban je još jednom izjavio da „migracionu rutu možemo potpuno da zatvorimo samo uz pomoć Srbije.“⁴⁸

Iza politike proširenja: okupljanje istomišljenika

Mađarska ima snažan interes da se zalaže za brzo pristupanje svih zemalja Zapadnog Balkana Evropskoj uniji. Prvi cilj zagovaranja ubrzanja procesa jeste rešavanje već pomenutih bezbednosnih problema. Mađarska regionalna politika se zasniva na uverenju da su „evroatlantske integracije regiona Zapadnog Balkana od ključnog značaja za rešavanje problema koji utiču na region“.⁴⁹ Trenutne geopolitičke okolnosti i tekući rat u Ukrajini su samo doprineli ovom uverenju. Drugo, Mađarska ima snažne ekonomske podsticaje za širenje zajedničkog tržišta na susedni region, a Zapadni Balkan je već prepoznat kao prioritetna oblast za mađarske investicije.⁵⁰

Konačno, ne treba zanemariti ni konkretne političke interese kada je reč o podršci procesu pristupanja. Pre svega, Orbanova vlada ima jasan interes da se režimi istomišljenika pridruže EU kako bi se umanjio pritisak koji Mađarska, zbog svoje neliberalne politike koja krši demokratske standarde i principe vladavine prava, trpi od Brisela.⁵¹ Nakon udaljavanja od Poljske zbog ukrajinskog rata, i ranije izolacije od ostalih višegradskih zemalja, Budimpešti među državama članicama očajnički treba novi saveznik koji bi mogao da stavi veto na uvođenje sankcija Mađarskoj. Dodavanje siromašnijih članica

iz jugoistočne Evrope koje dele slične interese i brige moglo bi da poremeti ravnotežu snaga u određenim telima EU u pravcu onoga što bi Mađarskoj više odgovaralo.

Štaviše, pozicija Mađarske kao pokretačke snage u procesu pristupanja toj zemlji pruža određene političke koristi. Pre svega, u pitanju je alatka za širenje uticaja u jednom strateški važnom regionu. Pozicionirajući se suprotno sve zahtevnijim briselskim tehokratama i državama-članicama koje su već zamorene proširenjem, Mađarska je u velikoj meri povećala svoju meku moć na Zapadnom Balkanu. Ova uloga pomaže i sadašnjoj vladi da stekne domaći legitimitet, jer Orbana prikazuje kao važnog igrača na široj evropskoj sceni. Što je još bitnije, zalaganje za dalje proširenje ima za cilj da Mađarsku učini vidljivijom u evropskim političkim krugovima. Mađarske diplomate tvrde da su se Orbanove veze sa Vučićem i Dodikom mnogo puta pokazale korisnim za evropske donosiocle odluka kada je bilo potrebno posredovati oko osetljivih pitanja u regionu.⁵²

Orbanova vlada ima jasan interes da se režimi istomišljenika pridruže EU kako bi se umanjio pritisak koji Mađarska, zbog svoje neliberalne politike koja krši demokratske standarde i principe vladavine prava, trpi od Brisela.

Iz svih ovih razloga, Mađarska se odlučila da uzme aktivnu ulogu u procesu pristupanja. Nakon što Orban 2014. godine nije uspeo da isposluje mesto Komesara za proširenje, Oliver Varhelji je na to mesto imenovan 2019. sa ambicioznim planom.⁵³ Varhelji je kritikovan kao lojalan Orbanov saradnik koji neće dati prioritet reformama u oblasti vladavine prava, ni insistirati da se zemlje kandidati slože sa zajedničkom spoljnom i bezbednosnom politikom.⁵⁴ Tokom Varheljijevog mandata došlo je do određenog napretka u procesu pridruživanja Zapadnog Balkana. Albanija i Severna Makedonija konačno su započele pregovore, iako su oni u slučaju Skoplja uslovljeni ustavnom reformom za koju se još uvek ne zna hoće li je biti. Bosna i Hercegovina je dobila status kandidata, a građani na Kosovu viznu liberalizaciju. Iako se sve ovo desilo mahom zbog izmenjenih geopolitičkih prioriteta koji su proširenje vratili na agendu Evropske unije, Mađarska je tvrdila da je Varheljijevo imenovanje bilo to koje je donelo uspeh zemljama Zapadnog Balkana koje se nadaju članstvu u EU. Nekoliko lokalnih aktera ga je hvalilo kao istinskog saveznika regiona.⁵⁵ Činjenica da je istovremeno optužen da namerno umanjuje zabrinutost za vladavinu prava u zemljama kandidatima, a posebno u Srbiji,⁵⁶ mnogo je više pokvarila njegov imidž u EU nego u samim zemljama kandidatima.

Štaviše, mađarska vlada je imenovala i stručnjake za evropske integracije da pomognu svim vladama zapadnog Balkana u procesu pridruživanja.⁵⁷ Uz ponovljene političke izjave zvaničnika koji pozivaju na ubrzanje procesa pridruživanja, ovakvi potezi pokazuju jasnu nameru Mađarske da preuzme ključnu ulogu u evropskim integracijama regiona. Nakon dugo očekivanog otvaranja pristupnih pregovora sa Severnom Makedonijom i Albanijom, Sijarto je izjavio da je to, gledano iz perspektive Mađarske, predstavljalo ogroman uspeh: „Možemo da budemo ponosni na činjenicu da smo mi, Mađari, imali veliku ulogu u ovom uspehu. Ova vest predstavlja i uspeh Mađarske, jer je Komesar za proširenje EU Mađar.

On je predstavio novu metodu proširenja koju je Savet danas politički usvojio, a koja će značajno ubrzati pristupne pregovore jer će omogućiti otvaranje grupa pregovaračkih poglavlja umesto pojedinačnih poglavlja.”⁵⁸

Iako jeste istina da je nova metodologija proširenja usvojena na početku mandata komesara Varheljija, nije tajna da ta inicijativa nije imala mnogo veze ni sa njim ni sa Mađarskom i da ju je kroz svoj ‘non-pejper’ iz novembra 2019. godine⁵⁹ zapravo zagovarala Francuska.⁶⁰ Devet država članica EU koje se zalažu za proširenje, među kojima nije bila Mađarska, predstavilo je kontra-predlog francuskom non-pejperu.⁶¹ Dakle, nova metodologija proširenja zapravo je rezultat kompromisa. Dok je svih 27 država članica EU stalo uz predlog, Mađarska u tom procesu nije igrala značajniju ulogu, što dovodi do zaključka da su se Sijarto i mađarska diplomatija okitili tuđim perjem. Mađarska jeste odlučno za proširenje, ali loš odnos Orbaneve vlade sa ostatkom EU sprečio je Budimpeštu da u tom procesu odigra veću ulogu.

Bilateralni prioriteti

Nisu sve zemlje regiona podjednako važne za mađarske kreatore politike. Pored opštih tema koje su ključne za pristup regionalnoj politici, interesi i prioriteti navedeni u ovom radu podrazumevaju različite nivoe bilateralnih odnosa. Srbija je u tom smislu daleko najznačajniji partner u regionu. Pre svega, to je jedina zemlja koja se graniči sa Mađarskom, što direktno utiče na nacionalnu bezbednost Mađarske u smislu potencijalnog preliivanja nestabilnosti. Ovo je posebno važno jer je nerešeno pitanje Kosova verovatno najozbiljnije potencijalno žarište krize u regionu. Uz to, partnerstvo sa Beogradom igra centralnu ulogu u spoljnoj dimenziji antiimigracione politike. Zbog posebnog fokusa na balkansku migracionu rutu, Mađarska Srbiju vidi kao partnera i garanta bezbednosti, ne samo kada je reč o Mađarskoj već i u čitavom regionu.⁶² Srbija je, takođe, jedina zemlja u regionu u kojoj živi značajan broj etničkih Mađara, a Mađarska u Srbiji ima i važne ekonomske interese. Konačno, ali ne i najmanje važno, režimi u Beogradu i Budimpešti su čvrsto usaglašeni oko ključnih prioriteta i njihova saradnja je tokom poslednje decenije podignuta na nivo strateškog partnerstva.

Nisu sve zemlje regiona podjednako važne za mađarske kreatore politike.

Srbija je u tom smislu daleko najznačajniji partner u regionu.

Ostali bilateralni odnosi u regionu prvenstveno su posvećeni rešavanju konkretnih bezbednosnih problema. Bosna i Hercegovina i Kosovo su prepoznati kao ključne potencijalne pretnje, što daje legitimitet prisustvu većeg broja pripadnika mađarskih mirovnih misija na terenu. Bliske veze

sa režimom u Republici Srpskoj daju dodatnu dimenziju političkom odnosu sa Bosnom i Hercegovinom. Severna Makedonija postaje sve značajnija kao tranzitna zemlja na balkanskoj migracionoj ruti, što direktno utiče na bezbednost Mađarske. Konačno, tu su i Crna Gora i Albanija, koje su značajne pre svega kao članice NATO saveza.

Kako funkcioniše neliberalni savez

Tokom protekle decenije, politički prioritet Orbanovog režima bilo je negovanje čvrstih veza sa autokratskim i neliberalnim vladama, političkim strankama i akterima u regionu. Najistaknutije je političko partnerstvo sa predsednikom Srbije Vučićem i njegovom Srpskom naprednom strankom (SNS). Orban nastoji da pokaže i političku bliskost sa predsednikom Republike Srpske, Dodikom. Ne treba zanemariti ni odnos sa VMRO-DPMNE, najjačom opozicionom strankom u Severnoj Makedoniji, kao i sa tamošnjim nekadašnjim i aktuelnim rukovodstvom. Ova partnerstva su građena strateški, kroz niz institucionalnih aranžmana, simboličnih gestova i pružanja političke podrške. Iako poreklo ovih odnosa leži u ideološkoj kompatibilnosti, svaki od njih u svojoj osnovi prvenstveno ima praktične interese.

Politička bliskost sa režimom u Beogradu započela je čim se Srpska napredna stranka konsolidovala na vlasti. Kako bi se otvorio put ovoj saradnji, trebalo je prevazići tešku prošlost između dve zemlje. Odnosi Mađarske i Srbije decenijama su bili opterećeni istorijskim sporovima. Trijanonski sporazum koji je potpisan nakon Prvog svetskog rata ostavio je veći deo nekadašnje teritorije Mađarske i mnoge etničke Mađare s druge strane novih granica, što je izazvalo nezadovoljstvo koje još uvek dominira u mađarskom narativu. Ovo se odnosi i na Vojvodinu koja ima značajnu mađarsku manjinu. Mađarski fašistički režim je tokom Drugog svetskog rata počinio niz ratnih zločina nad srpskim, jevrejskim i romskim civilima u delovima Vojvodine koje je okupirao i anektirao, što je kulminiralo novosadskom racijom 1942. godine. Nakon oslobođenja 1944, lokalni mađarski civili su od strane novog jugoslovenskog režima izloženi zločinima odmazde, što je u kasnijim decenijama učvrstilo neprijateljske odnose.

Dok je bila u opoziciji, Orbanova stranka Fides je zarad političkih poena pojačala nekadašnje tenzije sa Srbijom. Koristeći mogućnost veta na evropske integracije Srbije, mađarska diplomatija je u jesen 2011. postigla to da se diskriminatorni elementi zakona o restituciji za Mađare u Srbiji prevaziđu izmenama i dopunama zakona o rehabilitaciji koji je Skupština usvojila. Međutim, nakon dolaska SNS-a na vlast u Srbiji, oba režima su napravila

mnogo simboličnih gestova kako bi se okrenuo novi list. Skupština Srbije je 2013. godine usvojila rezoluciju vladajuće Srpske napredne stranke i Saveza vojvođanskih Mađara (SVM) kojom su osuđeni zločini koji su nad mađarskim civilima u Vojvodini počinjeni tokom 1944. i 1945. godine. Samo nekoliko dana kasnije, tadašnji predsednik Mađarske Janoš Ader iz Fidesa se pred istim poslanicima izvinio za zločine koje su mađarske vlasti počinile u Vojvodini tokom Drugog svetskog rata. To je otvorilo vrata

Politička bliskost sa režimom u Beogradu započela je čim se Srpska napredna stranka konsolidovala na vlasti. Kako bi se otvorio put ovoj saradnji, trebalo je prevazići tešku prošlost između dve zemlje.

za uspostavljanje bliskog političkog partnerstva između dva režima, ali i jednako važnih bliskih ličnih veza između Orbana i Vučića, koje su podignute na nivo strateškog partnerstva. Brojne izjave oba zvaničnika o istorijskom vrhuncu odnosa između dve zemlje krunisane su 2021. godine kada su dva premijera, Ana Brnabić i Viktor Orban, potpisali Sporazum o srdačnim odnosima i strateškom partnerstvu. Predsednik Vučić je u martu 2023. godine najavio nastavak produbljivanja institucionalnih veza putem Saveta za stratešku saradnju, koji bi trebalo da bude formiran do maja kako bi se unapredila dalja saradnja u oblasti bezbednosti, borbe protiv terorizma, vojske, policije i vojne tehnologije.

Međutim, saradnja se ne završava formalnim sporazumima. Važniji element srpsko-mađarskih odnosa predstavlja vrlo konkretna politička podrška koju dve strane uzajamno pružaju. Orban i Vučić jedan drugom redovno učestvuju u predizbornim kampanjama. Na primer, 18. marta 2022. godine, samo nekoliko nedelja pre opštih izbora koji su u obe zemlje bili zakazani za 3. april, dvojica lidera su se zajedno provozala vozom prilikom otvaranja brze pruge između Beograda i Novog Sada, koja je zapravo deo nove pruge Beograd-Budimpešta. Bliskost između dva režima ogleda se i u usvajanju sličnih metoda i strategija za zarobljavanje državnih institucija i uspostavljanje kontrole nad medijskom sferom. Konačno, dva režima međusobno pružaju i značajnu podršku u ostvarivanju ključnih interesa u međunarodnoj areni, poput antimigrantske politike za Orbana ili procesa pristupanja Evropskoj uniji i pristupa EU fondovima za Vučića. Najozloglašeniji primer ovog drugog je Varhelji, koga su poslanici u Evropskom parlamentu optužili da je pomogao Srbiji da izbegne kritike u Godišnjem izveštaju EU.

Za Dodika, Orban je jedini saveznik u EU koji mu daje legitimitet i štiti ga.

Još jedan od važnih Orbanovih saveznika među liderima Zapadnog Balkana je Milorad Dodik. Poreklo njihovog partnerstva leži u ideološkoj bliskosti dva režima oličenoj u netrpeljivosti prema liberalnim elitama u EU, organizacijama građanskog društva i migrantima. Međutim, motivacija za ovu saradnju je opet prvenstveno

praktične prirode. Za Dodika, Orban je jedini saveznik u EU koji mu daje legitimitet i štiti ga. U novembru 2021. godine, kada je prethodna nemačka vlada počela da lobira za sankcije čitave EU protiv Dodika i njegovih saradnika, a sadašnja nemačka vlada to nastavila, Mađarska je zapretila da će blokirati svaku takvu odluku i na kraju prekinula dalje razgovore na tu temu. Odnosi sa Dodikom Orbanu pružaju priliku da BiH drži stabilnom, i da potencijalno unapredi ekonomske i energetske interese, posebno s obzirom na to da Republika Srpska proizvodi više struje nego što može da potroši. Ovo Orbanu pruža mogućnost da igra i ulogu sagovornika između zapadnih političara i Dodika. Nemački i bavarski političar iz stranke CSU, Kristijan Šmit, koji je od avgusta 2021. obavljao dužnost visokog predstavnika međunarodne zajednice u Bosni i Hercegovini, oslanjao se na Orbana kada je trebalo uspostaviti liniju komunikacije sa Dodikom. Mađarske diplomate su od 2016. godine na čelu Kancelarije visokog predstavnika (OHR) u Banjoj Luci.¹

¹ Ambasador Marijana Berez od 2016. do 2022, i ambasador Laslo Markuš od oktobra 2022. godine.

Orbanova podrška Dodiku postala je još direktnija putem fondacije *Progressus* koju je direktno finansirala mađarska vlada. Kako prenosi Radio Slobodna Evropa, *Progressus* je - kroz program podrške unapređenju poljoprivredne proizvodnje, koji je direktno distribuiran potencijalnim Dodikovim biračima - dao donaciju od 35 miliona evra, uz obećavanje da će u budućnosti dati još 65 miliona.⁶³ Orban je bio i prvi lider koji je Dodiku čestitao pobjedu u Republici Srpskoj.⁶⁴ Učinio je to mnogo pre Vučića, koji se na Zapadu često smatra najbližim i prirodnim Dodikovim saveznikom.⁶⁵

Međutim, Orbanova podrška Dodiku nije neograničena. Orbanov evropski komesar Varhelji je u februaru 2022. godine odlučio da zamrzne preko 600 miliona evra EU fondova namenjenih Republici Srpskoj. Ova odluka je bila motivisana konkretnim i opasnim koracima Dodika koji je nameravao da uruši institucionalnu i ustavnu arhitekturu BiH, što bi neizbežno dovelo do bezbednosne krize. Ovo pokazuje da su u odnosima sa Dodikom bezbednost i stabilnost ipak na prvom mestu. Kao nagrada za Dodikovu odluku iz juna 2022. da napusti taj put eskalacije, Orban je Republici Srpskoj pružio finansijsku podršku i čvrsto podržao Dodika u predsedničkoj kampanji u Republici Srpskoj 2022. godine: „Ponosan sam na naše lično prijateljstvo. U njemu sam prepoznao čoveka koji je spreman da čuva mir, koji je otvoren za dijalog i koji se zalaže za poštovanje Dejtonskog sporazuma. (...) Uvek sam ga podržavao i zato želim da sarađujem sa njim u budućnosti“.⁶⁶ Dodik je u decembru 2022. godine medijima izjavio da je Varhelji obećao da će odmrznuti sredstva.

U Severnoj Makedoniji, Orban održava posebne veze sa najvećom opozicionom strankom VMRO-DPMNE. Ta saradnja, uspostavljena pre 2016. godine kada je VMRO bio na vlasti, takođe se zasniva na ideološkoj bliskosti. Uoči parlamentarnih izbora u Severnoj Makedoniji 2016. godine, Sijarto je u Skoplju održao govor podrške VMRO, koja je međutim ove izbore izgubila od SDSM-a. Sledeće godine je bivši premijer Nikola Gruevski osuđen na dve godine zatvora zbog

*U Severnoj Makedoniji,
Orban održava posebne veze
sa najvećom opozicionom
strankom VMRO-DPMNE.
Ta saradnja, uspostavljena
pre 2016. godine kada je VMRO
bio na vlasti, takođe se
zasniva na ideološkoj bliskosti.*

korupcije. Međutim, uz pomoć mađarskih diplomata je tajno pobjegao u Mađarsku, gde je dobio azil.⁶⁷ Orban je lično podržao odluku o davanju azila Gruevskom, navodeći da mu je on „lični prijatelj i prijatelj mađarskog naroda. Bez njega bi bilo mnogo teže braniti naše granice.“ Orban je od tada uspostavio bliske veze sa novim liderom VMRO Hristijanom Micoskim, redovno se sa njim sastajao i davao mu glasnu podršku. Aktuelna vlada SDSM-a u Skoplju, međutim, ne skreće glasno pažnju na ovo jer joj je Mađarska neophodan saveznik u procesu pridruživanja Evropskoj uniji, pa stoga blisko sarađuje sa zvaničnom Budimpeštom u vezi sa pitanjima kao što je npr. antimigrantska politika.

Za autokratske režime u regionu, Orban može da posluži kao ideološka očinska figura koja bi, kao poželjan partner, u određenoj meri u očima njihovih birača mogla da zameni Putina.

Saradnja sa savezničkim režimima i akterima u regionu je za Orbana i Fides značajna iz nekoliko razloga. Prvo, bliskim odnosima sa donosiocima odluka u nekoliko zemalja, naročito u onima koje su posebno važne za mađarske interese, Orban projektuje svoj uticaj na ovaj strateški značajan region. To mu daje ideološki legitimitet kod kuće, jer može da se predstavi ne samo kao uticajna

ličnost u međunarodnoj areni, već i kao istinski glasnogovornik neliberalne demokratije čija su uverenja usvojili i drugi. Uz to, Orban održava i poslovne veze koje služe njemu i užem krugu njegovih ljudi. Konačno, ovi odnosi su i jedan od retkih kanala uticaja koji su Orbanu preostali kada je reč o akterima iz EU. On želi da se nametne kao korisna veza između najproblematičnijih lidera Zapadnog Balkana i zapadnih aktera koji pokušavaju da utiču na region. To može da se pokaže kao posebno korisna uloga kada česte unutrašnje ili bilateralne tenzije zaprete da eskaliraju. Ovi sukobi daju Orbanu težinu kada su u pitanju bezbednosna pitanja u regionu pomoću kojih pokušava da umanjí neke od pritisaka s kojima se suočava iz Brisela.

Ovi odnosi su korisni i za lokalne lidere. Za autokratske režime u regionu, Orban može da posluži kao ideološka očinska figura koja bi, kao poželjan partner, u određenoj meri u očima njihovih birača mogla da zameni Putina. Ovo je sada posebno značajno, jer bi demonstracija veza sa Putinom zbog promenljivog geopolitičkog konteksta mogla da se pokaže previše rizičnom. Orbanov i Fidesov način upravljanja služi i kao dokaz da nedemokratska praksa koju neki od aktera iz EU kritikuju u zemljama Zapadnog Balkana zapravo postoje i u samoj Uniji. Ta činjenica delegitimizuje kritičke glasove koji dolaze iz Brisela ili prestonica EU, koji se odbacuju kao licemerni. Orban pruža direktnu političku podršku partnerskim režimima i strankama u regionu. Ono što je najvažnije, Orban igra ulogu saveznika u okviru Evropske unije, nekoga ko može da umanjí ili blokira spoljne pritiske i založi se za proces pristupanja EU bez obzira na nedostatak reformi ili demokratsko nazadovanje.

Mađarska manjina u Srbiji: studija slučaja

Pomirenje lidera, a ne naroda

Srbija je domovina nešto manje od 185.000 etničkih Mađara koji žive u autonomnoj pokrajini Vojvodini. Sijarto je 2022. godine ocenio da je njihov položaj dobar jer se vlada u Srbiji prema njima odnosi na „izuzetno fer“ način.⁶⁸ Međutim, suprotno uvreženom mišljenju, srdačni odnosi lidera Srbije i Mađarske ne oslikavaju se na društvo u celini. Prema rečima Ane Oreg, poslanice u Narodnoj skupštini i Mađarice, političko približavanje Srbije i Mađarske je zapravo predstavljalo „salonsko pomirenje [lidera], a ne pomirenje između dva naroda“, mahom zbog toga što Orban i Vučić ne rade na pomirenju dva naroda.⁶⁹ Odnosi između Srba i Mađara u Srbiji su se pogoršali od 2011. godine kao posledica nacionalističke retorike i politike, kao i konkurencije između SVM i Srpske napredne stranke u oblastima u kojima živi veliki broj etničkih Mađara. Rezultat toga je getoizacija Mađara. Štaviše, snažna nacionalistička politika na obe strane dovela je do zaboravljanja na suživot i dominantnog osećaja da „Mađari i Srbi danas žive jedni pored drugih, a ne jedni sa drugima“.⁷⁰

Pomirenje i prevazilaženje prošlosti pokazalo se uspešnim samo na nivou rukovodstva. Rehabilitacija Mikloša Hortija, Hitlerovog saveznika odgovornog za masovna pogubljenja Srba, Jevreja i Roma u Novom Sadu 1942. godine i otkrivanje njegove biste u mađarskom parlamentu u avgustu 2022. godine nije izazvalo nikakve reakcije zvaničnika srpske vlade, niti je narušilo dobre odnose Orbana i Vučića.⁷¹ To i ne čudi, s obzirom da Orbana i Vučića ne zanima ispravljanje nepravdi iz prošlosti, već saradnja uz obostranu korist.⁷²

*Političko približavanje
Srbije i Mađarske je
zapravo predstavljalo
„salonsko pomirenje [lidera],
a ne pomirenje između
dva naroda“.*

Za razliku od aktuelnog političkog establišmenta u obe zemlje, mnogi građani Srbije, posebno oni koji su živeli u SFR Jugoslaviji, brinu o antifašističkom nasleđu i čuvaju sećanje na zločine počinjene u Drugom svetskom ratu. Pokušaj Mađarske da kroz lokalne elite revidira istoriju duboko je isprovocirao deo srpskog društva i doveo do niza protesta protiv podizanja spomenika „nevinim žrtvama komunističkog režima iz 1944/45. godine.“ Ono što je u vezi spomenika sporno je to da su među istinski „nevinim žrtvama iz 1944/45“ bili i zločinci iz Racije iz 1942. godine, koje je Mađarska osudila kao ratne zločince u Drugom svetskom ratu.⁷³

Svaki pokušaj protesta ili javnog osporavanja vladajućih partija (Fides-SVM-SNS) koje su podržale ovu inicijativu sistemski se guši. Recimo, Renata Bađi Ribar, novinarka mađarske redakcije Radio-televizije Vojvodine, našla se na meti Anamarije Viček, državne sekretarke Ministarstva prosvete i funkcionerke Saveza vojvođanskih Mađara jer se usudila da, u emisiji „Fokuszban“, visokom funkcioneru SVM i sinu lidera te stranke Balintu Pašturu postavi pitanje o spomeniku „nevinim žrtvama iz 1944/45. godine“.⁷⁴

Efekti mađarskog zakona o dvojnomo državljanstvu

Mađarska je 2010. godine izmenila svoj Zakon o državljanstvu, čime je omogućila da nekoliko miliona Mađara koji žive u inostranstvu dobije mađarski pasoš i puno pravo glasa. Prema Orbanu, zakonom koji nudi dvojno državljanstvo „Mađari zvanično ponovo postaju deo mađarske nacije”,⁷⁵ čime se u očima Fidesovih glasača ispunjava san o Mađarskoj pre Trijanona, pa makar to bilo i samo u administrativnom smislu. Budući da je novi zakon povećao potražnju za pasošima,⁷⁶ zapadni mediji optužili su Mađarsku da je „stvorila novu masu građana EU.”⁷⁷

Dodeljivanje mađarskog državljanstva i prava glasa etničkim Mađarima koji žive u inostranstvu bilo je, i još uvek je predmet sporenja u Mađarskoj,⁷⁸ a izazvalo je i veliku zabrinutost u susednim državama - pre svega u Rumuniji, Slovačkoj i Ukrajini.⁷⁹ Vlade Slovačke i Ukrajine uzvratile su usvajanjem zakona kojim se zabranjuje dvojno državljanstvo i izriču novčane kazne između ostalog i onima koji ne prijave da ga imaju. Za razliku od drugih zemalja, zakon o dvojnomo državljanstvu u javnom diskursu Srbije nije bio problematizovan, niti je izazvao ozbiljna previranja u unutrašnjoj politici. Prvo, rukovodstvo Srbije to nije doživelo kao bezbednosnu pretnju, jer mađarska vlada nema nameru da polaže pravo na teritoriju Vojvodine. Drugo, Srbija je uvela sličan pristup dvojnomo državljanstvu kako bi utrla put za naturalizaciju Srba koji žive u bivšim jugoslovenskim republikama.

Mađarski pasoš je do sada dobilo više od 100.000 državljana Srbije, među kojima je 10 do 15 procenata onih koji po nacionalnosti i nisu Mađari, ali su im direktni preci do 1920. godine živeli u Austro-Ugarskoj. Mađarsko državljanstvo je, u suštini, mnogim građanima Srbije omogućilo bolji život, jer su sa njim mogli lakše da putuju, žive, rade i studiraju u Evropskoj uniji.

Uprkos početnoj proceni mađarskih zvaničnika da dvojno državljanstvo neće izazvati masovnu migraciju u Mađarsku ili druge zemlje-članice EU, mnogi nosioci mađarskog državljanstva napustili su Srbiju u poslednjih deset godina ili putuju u Mađarsku na posao na dnevnom ili nedeljnom nivou. Stanovnici pograničnih područja tvrde da se sela u Vojvodini prazne i da su migracije konstantne. Robert Leko, predsednik Mesne zajednice Orom u opštini Kanjiža, kaže da je oko 40 procenata stanovništva otišlo u inostranstvo, i to uglavnom u Mađarsku.⁸⁰ Razlozi za odlazak su ekonomske, političke i socijalne prirode. Preciznih podataka o broju Mađara koji su napustili Srbiju nema jer Republički zavod za statistiku ne vodi evidenciju o međunarodnim migracijama, a naročito nema podatke koji se tiču nacionalnih manjina. Nacionalni savet mađarske nacionalne manjine takođe nema podatke o iseljavanju Mađara iz Vojvodine. Međutim, pre pet godina je članica Nacionalnog saveta mađarske nacionalne manjine i opozicionog Mađarskog pokreta Livija Jo Horti upozorila da se Mađari ubrzano iseljavaju iz Vojvodine, i to još brže nego što su to činili devedesetih godina prošlog veka.⁸¹ Njene navode potvrdili su rezultati popisa iz 2022. godine, objavljeni krajem aprila 2023.⁸² U Srbiji je 2022. godine živelo 184.442 Mađara, što predstavlja pad od 27,4 odsto u odnosu na popis iz 2011. godine, kada ih je bilo upisano 253.899. Poređenje sa ukupnom depopulacijom u Srbiji od 2011. do 2022. godine, koja iznosi 6,7 odsto, otkriva dramatičan pad broja Mađara koji žive u zemlji.

Kontrola štete kada je reč o iseljavanju – korupcija i politički interesi

Iseljavanje Mađara iz Srbije podstaklo je mađarsku vladu da uvede mere i pokrene investicionu šemu za ekonomski razvoj mađarske zajednice u Vojvodini. Od 2016. godine mnoga preduzeća, preduzetnici i poljoprivrednici u Vojvodini su od mađarske vlade dobili skoro 252 miliona evra u grantovima i subvencionisanim kreditima, za privredne aktivnosti poput kupovine zemljišta i seoskih domaćinstava, poljoprivredne mehanizacije, za ulaganje u sisteme za navodnjavanje, stočarstvo, turizam, kao i kapital za otvaranje firmi (*start-up*). Glavni instrument za distribuciju ove vrste pomoći je fondacija *Prosperitati*, sa sedištem u Subotici.⁸³ Međutim, ta fondacija, odnosno finansijski instrument čiji je cilj ekonomsko osnaživanje etničkih Mađara, ubrzo se pretvorila u korumpiranu šemu finansiranja koja, posebno tokom izbora, koristi SVM-u i njenoj klijentelističkoj mreži. Fondaciju vodi Balint Juhaž, član predsedništva SVM-a. Od šest članova upravnog odbora fondacije, tri su takođe članovi SVM-a ili su bili kandidati te stranke na ranijim izborima.⁸⁴ Novinari i stručnjaci za politiku iz Mađarske smatraju da je ideja koja stoji iza ulaganja tolikog novca u mađarske zajednice u inostranstvu to da se one nateraju da glasaju za Fides. „Tendencija je vrlo jasna - ljudi glasaju za Fides, jer Fides, barem retorički, podržava zajednice u inostranstvu i ulaže novac u projekte“.⁸⁵

Novinari istraživači su saznali da je 58 procenata izdvojenih sredstava (146 miliona) završilo u „džepovima“ 4 odsto kandidata povezanih sa SVM-om i Fidesom, ali i sa vladajućom Srpskom naprednom strankom.⁸⁶ Neki domaći korisnici sredstava *Prosperitati*-ja tvrde da je bilo čak i nesuglasica između čelnika SVM-a i Fidesa oko nameštenih tendera. Veza sa izborima u Srbiji uočena je i prilikom potpisivanja ugovora sa ovom fondacijom, koje je organizovano u jeku predizborne kampanje uz prisustvo zvaničnika SVM-a. Takođe, tokom prikupljanja potpisa za opšte izbore u Srbiji 2022. godine, simpatizeri SVM-a su pozivali korisnike sredstava *Prosperitati*-ja da glasaju za njihovu stranku.⁸⁷

Dugoročni efekat iseljavanja Mađara iz Vojvodine je slabljenje društvene kohezije i multikulturalnosti, koje je najuočljivije u obrazovnom sistemu i odlasku mladih iz Vojvodine na školovanje u Mađarsku. Primarni motiv mladih vojvođanskih Mađara za odlazak u inostranstvo je nada u bolji život, izgradnju karijere i veća primanja.⁸⁸ Tokom poslednjih deset do petnaest godina bitno se smanjio broj učenika mađarske nacionalnosti koji u osnovnim i srednjim školama nastavu pohađaju na mađarskom jeziku. U poređenju sa smanjenjem broja učenika u osnovnim i srednjim školama u čitavoj zemlji (10 procenata u osnovnim i skoro 14,7 u srednjim školama), pad broja učenika mađarske nacionalnosti je četiri puta izraženiji (u pitanju je pad od skoro 40 procenata).⁸⁹ Nasuprot padu kada je reč o pohađanju škola na mađarskom jeziku, udvostručio se broj učenika u osnovnim školama koji nastavu prate na srpskom jeziku, ali uče „mađarski sa elementima nacionalne kulture“⁹⁰ (videti tabelu ispod).

II Vaspitno-obrazovni rad za pripadnike nacionalnih manjina može da se organizuje u tri modula: 1) kompletan obrazovno-vaspitni rad na manjinskom jeziku, 2) dvojezični obrazovno-vaspitni rad, i 3) obrazovno-vaspitni rad na srpskom jeziku sa izučavanjem predmeta 'maternji jezik sa elementima nacionalne kulture'.

*Dugoročni efekat iseljavanja
Mađara iz Vojvodine je
slabljenje društvene kohezije
i multikulturalnosti.*

Istraživanje Gorana Bašića (2015) pokazalo je da postoji uzročno-posledična veza između obrazovanja na jezicima nacionalnih manjina i privremenog ili trajnog iseljavanja stanovništva nacionalnih manjina u zemlje porekla.⁹⁰ Uprkos činje-

nici da obrazovanje na maternjim jezicima nacionalnih manjina jača njihov etno-kulturni identitet, ono doprinosi i jezičnoj i kulturnoj homogenizaciji manjinske grupe, njenoj segregaciji i konačno iseljavanju koje doprinosi depopulaciji i „tihoj“ asimilaciji onih pripadnika manjinskih naroda koji ostaju. Samim tim, iseljavanje vojvođanske omladine koja je u potpunosti obrazovana na maternjem jeziku slabi sposobnost mađarske zajednice da očuva svoj identitet i ukazuje na još jednu slabost politike multikulturalizma u Srbiji.⁹¹

Tabela 1: Broj osnovnih škola, odeljenja i učenika u AP Vojvodini u kojima se obrazovno-vaspitni program izvodi na mađarskom jeziku, od 2007. do 2021. godine^{III}

Školska godina	Broj jedinica lokalne samouprave	Broj škola	Broj odeljenja	Broj učenika
2007/08	27	78	934	16.780
2008/09	27	77	946	16.373
2009/10	27	77	969	16.168
2010/11	27	82	971	15.810
2011/12	27	75	889	15.350
2012/13	27	74	933	15.077
2013/14	27	74	935	14.830
2014/15	27	74	921	14.308
2015/16	28	75	903	13.680
2016/17	28	74	891	13.011
2017/18	28	72	879	12.411
2018/19	28	73	859	11.722
2019/20	28	76	850	11.052
2020/21	28	75	821	10.691
2021/22	28	73	790	10.125

III Za pripadnike mađarske nacionalne manjine, sva nastava na mađarskom jeziku odvija se u osnovnim školama u 27 jedinica lokalne samouprave: Ada, Apatin, Bačka Topola, Bela Crkva, Bečej, Zitište, Zrenjanin, Kanjiža, Kikinda, Kovačica, Kovina, Kuli, Mali Iđoš, Nova Crnja, Novi Bečej, Novi Kneževac, Novi Sad, Odžaci, Pančevo, Plandište, Senta, Sečnje, Sombor, Srbobrana, Subotica, Temerin i Čoka.

Tabela 2. Broj osnovnih škola, odeljenja i učenika u AP Vojvodini u kojima se obrazovno-vaspitni rad izvodi na „mađarskom jeziku sa elementima nacionalne kulture“, od 2007. do 2021. godine

Školska godina	Broj jedinica lokalne samouprave	Broj škola	Broj učenika
2007/08	22	48	1.585
2008/09	21	50	1.570
2009/10	20	47	1.463
2010/11	21	47	1.671
2011/12	21	48	1.711
2012/13	21	48	1.945
2013/14	22	49	2.168
2014/15	23	58	2.604
2015/16	23	61	2.659
2016/17	24	68	2.825
2017/18	28	77	3.999
2018/19	27	80	3.244
2019/20	29	86	3.883
2020/21	31	86	3.151
2021/22	32	91	3.241

Tabela 3: Broj srednjih škola, odeljenja i učenika u AP Vojvodini u kojima se obrazovno-vaspitni rad izvodi na mađarskom jeziku, od 2007. do 2021. godine

Školska godina	Broj jedinica lokalne samouprave	Broj škola	Broj odeljenja	Broj učenika
2007/08	12	35	312	6.648
2008/09	12	35	308	6.487
2009/10	12	36	312	6.502
2010/11	12	38	330	6.997
2011/12	12	38	326	7.092
2012/13	12	38	323	6819
2013/14	12	38	312	6504
2014/15	12	38	310	6202
2015/16	12	38	305	5828

2016/17	12	36	297	5481
2017/18	12	36	283	5350
2018/19	12	36	276	5281
2019/20	12	36	269	5014
2020/21	12	36	266	4824
2021/22	12	36	280	4683

Više obrazovanje na mađarskom jeziku odvija se na pet fakulteta (Filozofski fakultet, Ekonomski fakultet, Prirodno-matematički fakultet, Građevinski fakultet i Učiteljski fakultet na mađarskom jeziku) u Novom Sadu i Subotici, na Akademiji umetnosti u Novom Sadu, kao i u tri više škole strukovnih studija (Viša škola za obrazovanje vaspitača u Novom Sadu, Visoka škola za vaspitače i sportske trenere u Subotici i Visoka tehnička škola u Subotici). Pored toga, mađarski jezik i književnost se izučavaju na Filološkom fakultetu u Beogradu (Studijska grupa za mađarski jezik i književnost) i na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu (Odsek za mađarske studije, Studijska grupa za mađarski jezik i književnost).

Borba za mađarske birače

Većina etničkih Mađara koji žive u susednim zemljama generalno se smatra biračima vladajuće stranke Fides. To nije iznenađujuće s obzirom da im je Orban dao mađarsko državljanstvo i biračka prava, čime je uz izdašnu finansijsku podršku konsolidovao biračko telo Fidesa u inostranstvu. Međutim, nova generacija Mađara koji ne žive u matičnoj državi, a od kojih su mnogi radnici-migranti koji žive u zapadnoj Evropi, nisu pristalice Orbana i njegove stranke.⁹² Političke preferencije, međutim, nisu jedina razlika između te „dve dijaspore“. Tradicionalna dijaspora iz pred-trijanonske Mađarske ima veće šanse da utiče na izbore u Mađarskoj jer broji oko dva miliona ljudi, dok se „smatra da ih među novijom populacijom iseljenika ima između 300.000 i 400.000.“⁹³ Na izborima 2022. godine, na primer, od ukupno 267.834 glasa iz mađarske dijaspore, gotovo 94% je bilo za Fides.⁹⁴ Mađarima koji žive u inostranstvu i nemaju stalnu adresu u Mađarskoj - dakle, većini etničkih Mađara koji žive u pre-trijanonskoj Mađarskoj - dozvoljeno je da svoje glasove za partijske liste pošalju poštom. Sa druge strane, mađarski iseljenici koji su zadržali svoje adrese ali žive van zemlje, moraju da dođu na biračko mesto i da tu, pod nadzorom mađarske Nacionalne izborne kancelarije, glasaju i za partijske liste ili liste nacionalnih manjina, i za pojedinačne kandidate iz jednočlanih okruga.⁹⁵ Kao rezultat toga, verovatnoća da će ova druga grupa da izađe i da glasa mnogo je manja. Nemogućnost glasanja poštom izazvala je najviše frustracija kod nove generacije Mađara koji žive u inostranstvu. Kako u mnogim evropskim zemljama nije bilo dovoljno biračkih mesta, izlazak na glasanje podrazumevao je dodatne troškove putovanja i/ili smeštaja, pa čak i uzimanje slobodnog dana na poslu, što se sve odrazilo na izlaznost.

To za opoziciju u Mađarskoj predstavlja problem, jer Mađari koji žive u susednim zemljama ne plaćaju porez u Mađarskoj i neće snositi posledice pobede Fidesa na izborima.⁹⁶ Drugim rečima, neće biti u obavezi da poštuju sva pravila i zakone koje vlada bude uvela.⁹⁷ U pogledu broja glasova i doprinosa izborima, glasovi mađarskih manjina trenutno ne znače mnogo. Međutim, postoji jedan faktor koji ima simboličan značaj: Fides svojoj glasačkoj bazi u Mađarskoj pokazuje da im je stalo do njihovih sunarodnika koji žive u inostranstvu.⁹⁸ Glasovi manjina u inostranstvu su važni i zbog toga jer se njima hrani nacionalistički narativ u Mađarskoj, budući da većina Mađara koji žive u inostranstvu podržava Fides. U slučaju pada podrške Fidesu u Mađarskoj, glasovi etničkih Mađara iz susednih zemalja mogli bi, u apsolutnom smislu, da se pokažu kao važni.

Mađari koji žive u Vojvodini do sada su imali priliku da učestvuju u tri izborna ciklusa u Mađarskoj. Prema podacima Nacionalne izborne kancelarije Mađarske, ukupan broj građana Srbije koji su upisani u birački spisak je 68.557, dok je broj građana Srbije koji su 2022. godine glasali na parlamentarnim izborima u Mađarskoj 44.729 (65,31%).⁹⁹ SVM je bio aktivno uključen u mobilizaciju sunarodnika da se registruju za izbore, kao i da glasaju za Fides. Aktivnu ulogu na izborima imali su i pojedini rimokatolički sveštenici u vojvođanskim selima, koji su svoje zajednice pozivali da glasaju za tu stranku.¹⁰⁰ Finansirani od Fondacije *Bethlen Gabor* preko Nacionalnog saveta mađarske nacionalne manjine, mediji na mađarskom jeziku u Srbiji, poput *Magyar Szó*, *Hét Nap* i RTV *Pannon*, bili su u velikoj meri pristrasni u korist Fidesa i Orbana, kritikujući opoziciju.¹⁰¹

Ipak, parlamentarni izbori u Mađarskoj iz 2022. godine najkontroverzniji su do sada, i predstavljaju presedan jer su politički i nevladini aktivisti povezani sa SVM-om delili glasačke listiće iz Mađarske dvojnim državljanima u Srbiji.¹⁰² Mađarska izborna kancelarija je zapravo predala izborni materijal državnoj pošti, koja ga je potom dostavila srpskoj. Predsednik SVM-a Pastor je na konferenciji za novinare početkom marta saopštio da će nevladina organizacija *Concordia Minoritatis Hungaricae* (Jedinstvo mađarske manjine) pomoći Pošti Srbije u dostavljanju izbornog materijala. Prema pisanju medija, aktivisti SVM-a su čak pomagali građanima da popune svoje glasačke listiće i nudili da ih preuzmu i dostave konzulatu Mađarske u Subotici.¹⁰³ U očima predsednika Demokratske zajednice vojvođanskih Mađara, Arona Čonke, regularnost parlamentarnih izbora u Mađarskoj je upitna. Čonka je ocenio i da sve to ne bi bilo moguće bez direktnog dogovora između Vučića, Orbana i Pastora.¹⁰⁴

Stoga nema bojazni da će politička moć i uticaj SVM-a, jakog saveznika Fidesa, opasti ako se nakon objavljivanja rezultata popisa iz 2022. godine ispostavi da u Vojvodini sada ima manje Mađara.

Pored glasanja za predstavnike mađarskog parlamenta, biračima je dat i nacionalni konsultativni listić na kojem je trebalo da se izjasne da li podržavaju promovisanje različite seksualne orijentacije maloletnicima u školama, uključujući medijsku promociju rodno osetljivih tema za decu. Za razliku od glasanja na mađarskim parlamentarnim izborima, vest o nacionalnim konsultacijama prošla je potpuno je ispod radara.

Određeni mađarski novinari smatraju da bi, zbog demografskog pada¹⁰⁵ i iseljavanja vojvođanskih Mađara, Mađarska mogla da izgubi svoj politički uticaj u Srbiji,¹⁰⁶ ali vojvođanski Mađari i lokalni političari ne dele ovo mišljenje. „Teško je [politički] delovati u pokrajini [Vojvodini]“, smatra Oreg, „jer je Vojvodina politički spaljena zemlja, a Savez vojvođanskih Mađara je jedina politička opcija, koja nema protivnika“.¹⁰⁷ Jedan od konkurenata SVM-a - građanski orijentisani Mađarski pokret - raspao se nakon izbora 2022. godine. Kao rezultat toga, SVM je bila jedina stranka koja je u novembru 2022. godine predala listu za izbore za Nacionalni savet mađarske manjine i osvojila svih 35 mandata. Stoga nema bojazni da će politička moć i uticaj SVM-a, jakog saveznika Fidesa, opasti ako se nakon objavljivanja rezultata popisa iz 2022. godine ispostavi da u Vojvodini sada ima manje Mađara. Međutim, ako sadašnja situacija potraje, Mađari u Vojvodini, ma koliko ih malo bilo, neće imati druge nego da glasaju za SVM.

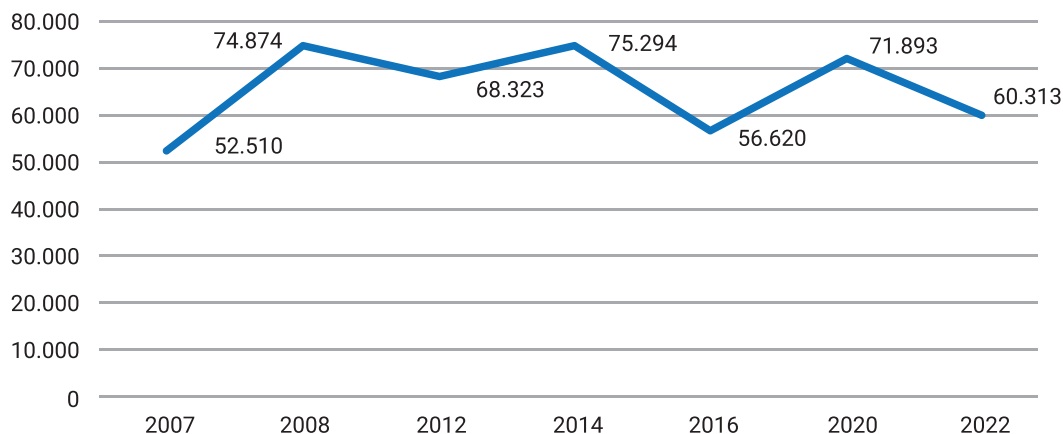
Nedostatak političkog pluralizma u Vojvodini zabrinuo je advokata Lasla Jožu, koji je saopštio da „etničke stranke mogu da opstanu samo ako pokažu apsolutnu lojalnost Fidesu. A u Vojvodini se može napredovati samo ako se pokaže apsolutna lojalnost SVM-u“.¹⁰⁸

Trougao Orban-Pastor-Vučić

Od pet registrovanih mađarskih stranaka u Srbiji, najjača je SVM na čelu sa Ištvanom Pastorom. Kao što je već rečeno, ta stranka je snažan saveznik partije Fides Viktora Orbana, ali i koalicioni partner Vučićeve Srpske napredne stranke, tako da služi kao važan posrednik između dve strane. Dokazi sugerišu da je i sam Pastor delimično zaslužan za dobre odnose između Mađarske i Srbije.

Politička podrška iz Budimpešte isplatila se Pastoru, koji je predsednik Skupštine Vojvodine od 2012. godine, dok je njegov SVM od 2020. godine jedina mađarska stranka u Skupštini Vojvodine, sa 11 od 120 mesta. SVM je svoju zastupljenost u Narodnoj skupštini povećao uglavnom zbog bojkota opozicionih stranaka i izmene zakona o izboru narodnih poslanika uoči opštih izbora 2020. godine.^{IV} SVM trenutno ima pet mesta u republičkom parlamentu i njihovi nosioci imaju uticajne pozicije u Narodnoj skupštini.¹⁰⁹ Poslanica Elvira Kovač, na primer, jedna je od potpredsednica Narodne skupštine i predsednica Odbora za evropske integracije, dok je poslanik Balint Pastor, sin Ištvana Pastora, predsednik poslaničke grupe SVM od 2020. godine.

IV Stranke nacionalnih manjina izuzete su od izbornog cenzusa od 5%, koji je 2020. godine snižen na 3%. Osim toga, usvojena je i odredba da se broj glasova koje osvoje stranke nacionalnih manjina povećaju za 35% prilikom raspodele mandata, po sistemu D. 'Hondt.

Izvor: Centar za savremenu politiku¹¹⁰ i Republička izborna komisija¹¹¹

Prema podacima prikazanim u grafikonu, „SVM od 2007. godine uživa relativno stabilnu podršku u pogledu broja glasova i daleko je najveća među strankama mađarske manjine“.¹¹² Opozicije SVM-u gotovo da i nema. Nekoliko istaknutih članova SVM-a, kao što su advokat Laslo Joža, profesor Tamaš Korhec, bivši gradonačelnik Subotice Jenő Maglaj i nekoliko novinara *Magyar Szó*-a formirali su 2015. godine frakciju unutar stranke pod nazivom Mađarski pokret (*Magyar Mozgalom*). Na opštim izborima 2016. godine, Mađarski pokret je izašao zajedno sa opozicionom Demokratskom zajednicom vojvođanskih Mađara (DZVM), ali je Republička izborna komisija odbila njihovu listu za Narodnu skupštinu.¹¹³ Ipak, koalicija DZVM i Mađarskog pokreta osvojila je 16.000 glasova i dva mandata u pokrajinskoj skupštini. Spekuliše se da je posle neuspešnih izbora, prof. dr Tamaš Korhec, koji je bio žestoki kritičar politike Ištvana Pastora, „primiren“ time što je u decembru izabran za sudiju Ustavnog suda Srbije.¹¹⁴ Uspeh koalicije bio je kratkog daha jer se DZVM pridružio bojkotu srpske opozicije na svim izbornim nivoima 2020. godine, da bi dve godine kasnije, na opštim izborima 2022, nastupio zajedno sa Strankom slobode i pravde. Istovremeno, članovi mađarskog pokreta postali su deo zeleno-leve koalicije „Moramo“.

Politički inženjering ili slučajna greška?

Na opštim izborima 2020. godine, društvene mreže je obišla vest da je stranka SVM osvojila 1.265 glasova u Vranju, na jugu Srbije. Ispostavilo se da je ovaj neočekivani izborni rezultat u Pčinjskom okrugu bio posledica političkog inženjeringa: čitavo selo Neradovac i deo birača u Osnovnoj školi „Dositej Obradović“ glasali su za SVM, iako u tom mestu nikada nije živio ni jedan jedini pripadnik mađarske nacionalne manjine. Iz SVM-a je saopšteno da u Vranju uopšte nije vođena kampanja, već da je glasanje organizovala Srpska desnica Miše Vacića, koja je na lokalnim izborima u tom gradu imala isti redni broj (4) koji je SVM imao na parlamentarnim izborima. Kako se Srpska desnica nije ni kandidovala za parlamentarne izbore – raspisane istovremeno sa lokalnim – tumačenje stručnjaka iz ove oblasti je dvojako: radilo se o slučajnoj grešci ili nameri da se birači spreče da na parlamentarnim izborima glasaju za neku drugu manjinsku stranku.

Neliberalna medijska imperija na Zapadnom Balkanu

U poslednjih nekoliko godina, mađarske kompanije bliske Orbanovom režimu investirale su u medije širom Slovenije, Srbije, Severne Makedonije i drugde u regionu. U Sloveniji su pojedinci bliski Fidesu kupili niz medija od državne telekomunikacione kompanije Telekom: Planet TV (druga najveća TV stanica u zemlji), TV Nova24, kao i časopis Demokracija koji je pripadao bivšem premijeru Janezu Janši i njegovoj desničarskoj Slovenskoj demokratskoj stranci (SDS). Ova lica povezana sa Fidesom kupila su i mrežu povezanih internet portala koji prenose vesti pomenutih medija SDS-a.¹¹⁵ Od 2017. godine

Mađarske kompanije koje ulažu u medije u regionu Zapadnog Balkana uglavnom su - možda čak i sve - povezane sa ovim poslovnim interesima bliskim Vladi Fidesa.

mađarske kompanije su u Severnoj Makedoniji kupile internet stranice Kurir, Denesen i Vistina, First republika Dooel Skopje (koji izdaje portal Republika), LD Press media Skoplje (koji izdaje portal Netpress), kao i emitera Alfa TV, koji je dobro povezan sa VMRO-DPMNE (sestrinskom strankom Fidesa).¹¹⁶ Mađarska vlada je u Srbiji, preko svoje fondacije *Bethlen Gábor* i drugih izvora,

investirala u medij na mađarskom jeziku RTV *Pannon* (koji se sastoji od TV *Pannon*, *Pannon* radija, Mađarskog radija u Subotici, *Szabadkai Magyar Rádió* i portala Panon RTV), *Magyar Szó*-a (najstarijeg srpskog dnevnika na mađarskom jeziku) *Hét Nap*-a (najstarijeg nedeljnika), Express TV-a, radija URKO, internat portala *Vajdaság Ma* i još dvadesetak medija.¹¹⁷

Mađarski nezavisni medij „*Atlatszo*” je 2018. godine objavio istraživanje i infografik kojim je mapirano medijsko carstvo „prijateljski nastrojeno prema mađarskoj vladi”,¹¹⁸ koje se sastojalo od približno 500 mađarskih medija u rukama oligarha, biznismena i lažnih frontmena bliskih Orbanovu režimu. Ovi mediji su u vlasništvu 14 oligarha koji su blisko povezani sa Fidesom. Ti oligarsi su: Mesaroš, Hajnrih Pecina (investicioni bankar i većinski vlasnik *Vienna Capital Partners* (VCP)), Endru G. Vajna (bivši holivudski producent), Sdam Matolči (najmlađi sin šefa centralne banke Đorđa Matolčija), Marija Šmit (istaknuti akademik i ideolog Orbanovog režima), Arpad Habonji (medijski tajkun) i drugi. Sličan vlasnički obrazac kao u Mađarskoj zabeležen je i kod mađarskih investicija u medije Zapadnog Balkana.

Mađarske kompanije koje ulažu u medije u regionu Zapadnog Balkana uglavnom su - možda čak i sve - povezane sa ovim poslovnim interesima bliskim Vladi Fidesa. U vlasništvu su različitih lica, ali mnogi su povezani sa Habonijem, a time i direktno sa Orbanovi mrežimom.¹¹⁹ Habonji je osnivač novinske agencije V4 (V4NA) sa sedištem u Londonu, koja na engleskom i mađarskom jeziku objavljuje priče iz višegradskog regiona.¹²⁰ Osim što služe u svrhu širenja Orbanove propagande u inostranstvu, vesti V4 sistematski citiraju mađarske medije bliske Fidesu, dajući tako lokalnom narativu u korist Orbana „strani” legitimitet navodne nezavisnosti.¹²¹

Mađarska javna sredstva se preko Habonjija koriste za kupovinu različitih medija na zapadnom Balkanu. Zajedno sa pokojnim Arturom J. Finkelštajnom, američkim desničarskim spin-doktorom,¹²² glavnim arhitektom lažnih vesti, anti-imigracionih kampanja i propagandnih kampanja Orbanove stranke protiv nevladinih organizacija obično se smatra Habonji, koga ponekad nazivaju i mađarskim Stivom Benonom.¹²³ Habonji održava bliske veze sa gore pomenutim Vajnom, još jednim vlasnikom medija iz Orbanove orbite, kao i sa premijerovim šefom kabineta, uticajnim Antalom Roganom. Često pominjani kao trio, ova trojica su 2015/16 godine bila od velike pomoći Orbanu tokom njegovog obračuna sa dugogodišnjim prijateljem i finansijerom Fidesa, Lajošom Simićkom.¹²⁴ Rogan finansira Orbanov režim, dok Vajna i Habonji ulažu u medijski sektor.

Mađarske investicije u medijski sektor na Zapadnom Balkanu su politički i ekonomski motivisane. Mediji u regionu se kupuju iz tri osnovna razloga: da bi se stekao uticaj na sestrinske političke stranke i prijateljske režime, da bi se Fidesova antiimigrantska, neliberalna propaganda širila van granica Mađarske, i da bi se podržali poslovni interesi Mađarske i investicioni projekti u regionu.

Drugi razlog za naizgled neprofitabilnu kupovinu medija bio je dobijanje vladine podrške unosnijim, mađarskim investicijama

Kupovina raznih slovenačkih medija, na primer, donela je mađarskim investitorima neznatan profit. U nekim slučajevima, poput kupovine Planet TV-a od strane mađarske TV2 Media za 5 miliona evra, ili Nove24 za 2,5 miliona evra, investitori su svoje investitije čak i preplatili.¹²⁵ Logika profita bila je još slabija u slučaju kupovine manjih slovenačkih medija. Investicije Orbanovog režima su se vratile u vidu podrške Janeza Janše, još jednog saveznika u Savetu Evrope. Nakon što je Janša u aprilu 2022. godine izgubio izbore, mađarski investitori su brzo prodali svoje udele u većini kupljenih medija, osim u Planet TV-u, što je bio jasan znak da se kupovina vodila isključivo političkim motivima.

Drugi razlog za naizgled neprofitabilnu kupovinu medija bio je dobijanje vladine podrške unosnijim, mađarskim investicijama poput potencijalne kupovine Luke Koper, projekta proširenja železničke pruge "Drugi Tir" Maribor-Koper, preuzimanja slovenačke NKBM banke od strane OTP-a, ili MOL-ova kupovina slovenačkih benzinskih pumpi. Kada Janša više nije bio na vlasti, posedovanje medija bliskih njegovoj političkoj stranci više nije bilo korisno u te svrhe.¹²⁶

Slični motivi se mogu pronaći i iza mađarskih ulaganja u severnomakedonske medije. Istraživački novinari BIRN-a uspeali su da identifikuju opskurnu i potencijalno koruptivnu prirodu ugovora o oglašavanju u medijima u mađarskom vlasništvu u Severnoj Makedoniji i Sloveniji, koji su generisali veliki deo prihoda od ovih ulaganja.¹²⁷ Veliki deo prihoda ovih medijskih kuća u Severnoj Makedoniji dolazi od reklamiranja nepoznatog mađarskog maslinovog ulja, kućnih ukrasa i kozmetičkih kompanija koje u zemlji ne prodaju svoje proizvode.¹²⁸

Balkanski biznis kao pokretač spoljne politike

Ekonomska saradnja između Mađarske i Zapadnog Balkana sastavni je deo njihovih odnosa. Budimpešta je koristi kao značajno sredstvo za postizanje ukupnih spoljnotrgovinskih ciljeva u regionu. Tokom protekle decenije, nivo spoljnotrgovinske razmene Mađarske sa zemljama Zapadnog Balkana dosta je porastao, što je rezultiralo velikim trgovinskim suficitom Mađarske.¹²⁹ Iako nema strateškog dokumenta u kojem se navodi ekonomski značaj Zapadnog Balkana, sve je veći broj mađarskih investicija u regionu koji to potvrđuju. U poređenju sa 2015. godinom, kada su mađarske strane direktne investicije na Zapadnom Balkanu iznosile 690 miliona evra, taj iznos je u 2020. naglo narastao na jednu i po milijardu.¹³⁰ Pored trgovine i investicija na Zapadnom Balkanu, za Mađarsku je od izuzetnog značaja saradnja sa regionom u energetskom sektoru, što je Orban prvi put eksplicitno spomenuo u decembru 2022. godine.¹³¹

U poređenju sa 2015. godinom, kada su mađarske strane direktne investicije na Zapadnom Balkanu iznosile 690 miliona evra, taj iznos je u 2020. naglo narastao na jednu i po milijardu.

Mađarska igra posebno važnu ulogu u srpskoj privredi. Ta zemlja je do kraja 2022. godine bila među prvih pet spoljnotrgovinskih partnera Srbije, sa međusobnom trgovinskom razmenom koja je dostigla više od 3,5 milijardi evra.¹³² Rast robne razmene između dve zemlje nastavljen je i u 2022. godini, kada je najveća stopa rasta razmene u Srbiji zabeležena baš sa Mađarskom.¹³³

Mađarska je, uz to, i osmi najveći strani investitor u Srbiji, sa iznosom ulaganja od 950 miliona evra (u periodu od 2012. do 2021. godine).¹³⁴ Ekonomska saradnja Srbije i Mađarske posebno je intenzivirana dobrim ličnim odnosima Vučića i Orbana, što je dovelo do toga da su odnosi dve zemlje, kako je naveo predsednik Srbije, dostigli „najviši mogući nivo u modernoj političkoj istoriji“. ¹³⁵ Praksa ulaganja uglavnom u Vojvodinu počela je da se menja u poslednjih pet godina, jer je cilj Mađarske da svoja ulaganja proširi i na druge delove Srbije. Nakon otvaranja Informativnog centra privredne komore Mađarske i Počasnog konzulata u Kragujevcu 2018. godine, u narednim godinama su otvoreni počasn timer konzulati u još tri grada u Srbiji¹³⁶ sa ciljem jačanja privredne saradnje između dve države, posebno u oblasti trgovine i investicija.¹³⁷

Energetska politika Mađarske prvenstveno je proizvod njenog ranjivog položaja kada je u pitanju snabdevanje energijom, prouzrokovanog činjenicom da je reč o zemlji koja nema izlaz na more i čiji su izvori energije ograničeni.¹³⁸ Budući da se oslanja na mali broj dobavljača gasa i nafte, Mađarska u pogledu energetske diverzifikacije nema mnogo opcija i jedna je od članica EU koje najviše zavise od ruskih energenata: 2020. godine je iz Rusije uvezla 95% gasa i 64% sirove nafte.¹³⁹ Za razliku od ostalih članica EU, Mađarska se iz tog razloga snažno opire energetskim sankcijama prema Rusiji i nastavlja da uvozi ruski gas i naftu.¹⁴⁰

Prekid snabdevanja energijom izazvan ruskom agresijom na Ukrajinu podstakao je Mađarsku da u već pomenutoj Strategiji nacionalne bezbednosti diverzifikaciju izvora energije proglasi za „osnovni dugoročni nacionalni interes“.¹⁴¹ Navodi se da je od presudnog značaja i dekarbonizacija proizvodnje električne energije, kao i da ona može da se postigne samo korišćenjem nuklearne energije, što ukazuje na značaj planiranog proširenja nuklearne elektrane Paks 2. Insistiranjem na nuklearnoj energiji, Mađarska zanemaruje obnovljive izvore poput solarne energije, vetra i biomase, koji bi takođe mogli da doprinesu dekarbonizaciji i diverzifikaciji. Uprkos proklamovanom fokusu na energetske diverzifikaciju, konkretne akcije vlade Mađarske i dalje je drže politički zavisnom od Rusije.¹⁴²

Gasovod Balkanski tok kao spas

Jedan od mogućih načina da Mađarska nastavi sa energetske diverzifikacijom jeste izgradnja prekograničnih gasovoda (interkonektora). Mađarska je interkonektore počela da gradi 2009. godine, nakon posledica gasne krize između Rusije i Ukrajine, kada je Rusija prekinula dotok gasa u Ukrajinu, važnu tranzitnu zemlju.¹⁴³ Od tada, Mađarska je diverzifikovala svoje tranzitne rute i posebno ceni gasovod Turski tok (*TurkStream*). Nova ruta snabdevanja kojom se ruski gas preko Srbije doprema u Mađarsku otvorena je 2021. godine. Ovaj deo Turskog toka, poznat kao Balkanski tok, postao je izuzetno značajan nakon izbijanja rata u Ukrajini, jer Mađarska više ne dobija gas preko Ukrajine, već uglavnom preko Srbije. Ovo predstavlja veliki pomak, s obzirom na to da je od 2019. do 2021. godine 70% mađarskog uvoznog gasa stizalo ukrajinskom mrežom gasovoda.¹⁴⁴ Značaj Srbije za energetske bezbednost Mađarske je zbog ove promene porastao.

Mađarsko-srpsko partnerstvo po pitanju prirodnog gasa je obostrano korisno: s jedne strane, mađarska vlada prepoznaje Srbiju kao pouzdanu tranzitnu zemlju kada je u pitanju gas, dok s druge strane snabdevanje Srbije tim energentom zavisi od mađarskih kapaciteta za njegovo skladištenje.¹⁴⁵ Mađarska trenutno ima pet skladišta gasa ukupnog kapaciteta

Balkanski tok, postao je izuzetno značajan nakon izbijanja rata u Ukrajini, jer Mađarska više ne dobija gas preko Ukrajine, već uglavnom preko Srbije.

5,01 milijardu kubnih metara, dok Srbija ima kapacitet od 450 miliona kubnih metara, u jednom skladištu Banatski Dvor.¹⁴⁶ U junu 2022. godine srpski i mađarski zvaničnici sklopili su dogovor koji je Srbiji omogućio da, u iščekivanju zime, skladišti 500 miliona kubnih metara gasa u Mađarskoj.¹⁴⁷ Značaj ovog partnerstva potvrđuje se svaki put kada se politički lideri sastanu. Na primer, Sijarto je tokom nedavne posete Srbiji najavio da će Mađarska nastaviti da joj i 2023. godine skladišti i isporučuje prirodni gas.¹⁴⁸ I mađarski i srpski donosioci odluka često ističu značaj svog partnerstva i dostignuća u energetske sektoru, navodeći da im je saradnja pomogla da izbegnu katastrofalnu energetske krizu.¹⁴⁹

Iako se izgradnja gasovoda Balkanski tok u obe zemlje predstavlja kao veliki uspeh, ona ne nudi kompletno rešenje energetske diverzifikacije Mađarske jer je gas koji prolazi kroz gasovod Balkanski tok takođe ruski. Mađarska jeste postigla diverzifikaciju u pogledu ruta snabdevanja (sada ima šest gasnih interkonekcionih tačaka, od kojih je jedna na granici sa Srbijom), ali nije kada je reč o izvorima, jer se one sve snabdevaju istim gasom iz Rusije.

Bliskost i sličnost energetske politike Srbije i Mađarske doprinosi tome da se one međusobno razumeju i slažu i kada je reč o spoljnopoličkim ciljevima.

Neizvesnost u pogledu snabdevanja gasom, koja se ogleda u insistiranju Moskve da ga dobavljači u državama članicama EU plaćaju u rubljama¹⁵⁰, kao i u prekidanju izvoza gasa za Evropu koji je dolazio gasovodom Severni tok 1¹⁵¹ i sabotaži Severnog toka, dovela je do smanjenja zavisnosti Evropske unije od ruskog gasa. EU je povećala uvoz

tečnog prirodnog gasa (LNG) iz SAD, pri čemu je još i smanjila industrijsku proizvodnju i potrošnju prirodnog gasa.¹⁵² Kao zemlja koja nema izlaz na more, Mađarska ne može da poveća svoj uvoz LNG-a. Međutim, od 2021. godine može da se snabdeva LNG-om sa terminala Krk - Omišalj u Hrvatskoj, što je jedan od načina da se ojača energetska nezavisnost zemlje.

Odluka mađarske vlade da se kontinuirano oslanja na ruske energente vođena je željom da se zadrže njihove niske cene, što zadovoljava mađarske potrošače i Orbanovom režimu pruža kredibilitet. Niska cena gasa za privatne potrošače jedan je od bitnih aspekata Fidesove izborne strategije, jer se prirodni gas u 60% mađarskih domaćinstava koristi kao primarno gorivo za grejanje.¹⁵³ Kako bi obezbedila pristupačne cene energenata za potrošače, Mađarska vlada koristi mere kao što je npr. određivanje maksimalnih maloprodajnih cena prirodnog gasa, čime se potrošači štite tako što im se omogućava da prirodni gas plaćaju po utvrđenim cenama.¹⁵⁴

Sličnost u funkcionisanju srpskog i mađarskog političkog sistema ogleda se u korišćenju gasne politike za postizanje spoljnopoličkih i unutarpolitičkih ciljeva. Nijedna od ove dve vlade ne bi mogla da kontroliše cene u energetskom sektoru da nije bilo državnih preduzeća i režimu-naklonjenih aktera koji u njima zauzimaju ključne položaje. U Mađarskoj je to, npr. državno preduzeće MVM grupa, koje reguliše najveći deo skladištenja gasa, dajući na taj način vladi potpunu kontrolu nad trgovinom gasom.¹⁵⁵ Zanimljiv primer toga kako se državna preduzeća koriste za zarobljavanje države jeste donacija MVM-a u vrednosti od 1,7 miliona evra, data mađarskoj nevladinoj organizaciji CÖF – Civil Összefogás Fórum (Forum građanske solidarnosti). CÖF otvoreno podržava vladu i organizuje „marševe mira“ u znak podrške Orbanovoj vladi.¹⁵⁶ Pravi smisao ovako velike donacije nikada nije u potpunosti otkriven, ali pokazuje jasnu zloupotrebu državnih resursa.

Saradnja između Srbije i Mađarske u energetskom sektoru izdvaja se od saradnje Mađarske sa drugim zemljama u regionu. Situacija je takva zbog šireg političkog konteksta koji definiše srpske i mađarske odnose, odnosno zbog sličnosti i bliskih veza između režima Orbana i Vučića. Kao i Vučić, Orban je često jedini donosilac

odluka u Mađarskoj (uključujući i kada je reč o energetsom sektoru), što rezultira netransparentnim procesom donošenja odluka. Vučić i Orban zloupotrebljavaju energetska politiku kako bi, oportunistički, „sedeli na dve stolice“. S jedne strane, oni nastoje da iskoriste prednosti članstva u EU (u slučaju Mađarske) i procesa evropskih integracija (u slučaju Srbije), dok sa druge, kako bi održali snabdevanje jeftinim ruskim gasom, sklapaju aranžmane sa Rusijom uprkos njenoj agresiji na Ukrajinu, i održavaju bliske odnose sa Kremljom koji podržava njihove nedemokratske režime i u Evropi se ponaša kao remetilački faktor. Bliskost i sličnost energetske politike Srbije i Mađarske doprinosi tome da se one međusobno razumeju i slažu i kada je reč o spoljnopolitičkim ciljevima.

„Srpska Družba”: Slučaj apsurd

Nakon što je EU u junu 2022. godine uvela zabranu kupovine, uvoza i transfera sirove nafte morem iz Rusije, između Mađarske i Srbije su se pojavili novi izazovi, ali i prilike za saradnju.¹⁵⁷ Zbog svog geografskog položaja bez izlaza na more, Mađarska je uspela da ispregovara izuzeće od embarga EU na uvoz nafte putem naftovoda Družba.¹⁵⁸ Međutim, zbog sankcija EU, Srbija nije u mogućnosti da uvozi sirovu naftu preko Hrvatske (putem naftovoda JANAF), koja joj je glavni transportni pravac.¹⁵⁹ Zbog toga su se Vučić i Orban dogovorili da izgrade novi naftovod (od Ajde do Novog Sada) koji bi Srbiju povezao sa naftovodom Družba.¹⁶⁰ Prema rečima srpske ministarke rudarstva i energetike, Đedović, projekat je dogovoren i izgradnja bi uskoro trebalo da počne. Đedović je izjavila da će ovaj projekat „obezbediti diverzifikaciju snabdevanja sirovom naftom i povećati sigurnost snabdevanja Rafinerije nafte Pančevo“.¹⁶¹ Iako preko naftovoda JANAF može da dobije bilo koju naftu osim trenutno sankcionisane ruske, Srbija insistira na tome da uvozi baš nju. To je zato što želi da vodi profitno orijentisanu politiku, gde rusku naftu kupuje po damping-cenama, a zatim izvozi naftne derivate po većim cenama, uglavnom u Bosnu i Hercegovinu.¹⁶² S obzirom na trenutne političke nestabilnosti u Evropi i rat koji se vodi u Ukrajini, spremnost Srbije da se priključi na naftovod Družba koji ide kroz Ukrajinu do Mađarske čini se nerazumnom, pre svega zbog mogućeg napada na gasovod i ukrajinsku električnu mrežu koja mu obezbeđuje operativnost.¹⁶³ Takođe, nedostaci ovakve politike se ogledaju u opasnosti da mađarsko izuzeće od sankcija na uvoz ruske nafte ne bude obnovljeno do momenta završetka izgradnje novog naftovoda. Nije nemoguće da se Mađarska u nekom trenutku nađe pod pritiskom da se pridruži sankcijama EU, što bi Srbiju ostavilo sa novim naftovodom, ali bez ruske nafte.

Osim zabrane uvoza ruske nafte, drugi deo paketa sankcija Evropske unije Rusiji odnosi se na zabranu kompanijama iz EU da posluju sa određenim ruskim firmama.¹⁶⁴ Među njima je i kompanija Gazpromneft, kao i njene podružnice (koje su više od 50% u vlasništvu Gazpromnefta) poput srpske naftne kompanije NIS. Da bi se NIS zaštitio od uticaja sankcija i nastavio saradnju sa entitetima iz EU, uvedene su određene promene u vlasničkoj strukturi kompanije. Gazpromneft je smanjio svoj udeo u NIS-u sa 56,15 na 50 procenata, dok je Gazprom (matična kompanija Gazpromnefta, koja nije pod

sankcijama) postao novi vlasnik 6,15 procenata akcija NIS-a.¹⁶⁵ Iako je Srbija izuzeta od sankcija koje je EU uvela ruskim kompanijama, strah od njihovog pooštavanja doveo je do toga da predsednik Srbije najavi moguću nacionalizaciju NIS-a. Pored Vlade Srbije, interesovanje za kupovinu NIS-a izrazila je i vodeća mađarska energetska kompanija MOL.¹⁶⁶

Budući da se Srbija nije pridružila sankcijama i da NIS može normalno da posluje, razgovori o njegovoj kupovini postaju sve ređi. Bez obzira na to, MOL je i dalje generalno zainteresovan za regionalnu ekspanziju, tako da to ostaje moguća opcija. MOL je dugoročno investirao na poljskom i slovačkom tržištu, ali je postao i najveći deoničar hrvatske naftne kompanije INA. Isto se desilo i u Sloveniji, gdje INA i MOL sada imaju 92% udela u drugom po veličini slovenačkom maloprodajnom lancu goriva OMV Slovenija. MOL-ova žudnja za ekspanzijom dovela je čak i do toga da se kompanija uplete u koruptivne poslove, kao što je to bio slučaj s preuzimanjem hrvatske INE, kada je izvršni direktor MOL-a Žolt Hernadi podmitio tadašnjeg premijera Hrvatske Iva Sanadera da promeni ugovor kako bi MOL mogao da kupi veliki broj deonica INE.¹⁶⁷ Uzimajući u obzir ovakve primere, postoji ozbiljan rizik da se MOL ponaša kao izvoznik korupcije iz Mađarske, i da će nakon Hrvatske sledeća meta biti Srbija, što će dodatno doprineti zarobljavanju države.

Nuklearna saradnja: Jačanje budućih odnosa

U Evropi se nuklearna energija smatra alternativom promenljivom tržištu nafte i gasa i izuzetno efikasnim izvorom energije koji bi mogao da doprinese dekarbonizaciji i zameni glavnog zagađivača, odnosno ugalj. Mađarska stavlja veliki naglasak na nuklearnu energiju kao „jeftin, siguran i ekološki prihvatljiv“ način da se proizvodnja električne energije poveća i izvori energije diverzifikuju, zbog čega je je mađarska vlada odlučila da proširi nuklearnu elektranu Paks.¹⁶⁸ Kreditni i građevinski ugovori sa ruskom državnom kompanijom *Rosatom* potpisani su 2014. godine, a planirano je da se izgradnja dva nova bloka finansira ruskim kreditom sa otplatom od 30 godina.¹⁶⁹ Dogovor je pripremljen iznenada i u potpunoj tajnosti, a Orban je o njemu obavestio javnost kada se iz Moskve vratio sa potpisanim sporazumom.

Predsednik Vučić je u oktobru 2022. izrazio interesovanje za kupovinu 5-10% udela u novoj nuklearnoj elektrani Paks 2, kako bi se obezbedilo dovoljno struje i povećala energetska snabdevenost Srbije. Jedan od Vučićevih glavnih ciljeva je održavanje niskih cena energije. To glasače čini zadovoljnim, ali i smanjuje mogućnost da strani industrijski proizvođači napuste Srbiju zbog visokih cena struje.¹⁷⁰

Nakon što je Srbija najavila spremnost da postane manjinski akcionar Paks 2, pojavilo se nekoliko pitanja. Jedno se odnosilo na samu izvodljivost projekta Paks 2: bilo je zabrinutosti oko toga da li će do izgradnje uopšte doći, s obzirom na to da postupak izdavanja dozvola još nije okončan. Drugo pitanje se odnosi na to da li uopšte ima smisla da Srbija ima udeo u vlasništvu nad elektranom. Evropska komisija je projekt Paks 2 odobrila 2017. godine, ali od tada gotovo da nije bilo nikakvog stvarnog napretka.

Osim mađarskih i srpskih političkih lidera koji se često sastaju kako bi razgovarali o ovom pitanju i predstavljali ga javnosti, nije preduzeto ništa konkretno. Jedino što je izgrađeno jesu prateći objekti kao što su prihvatne zgrade i magacini (čija je gradnja započeta 2021. godine).¹⁷¹ Njih je izgradila kompanija Orbanovog prijatelja iz detinjstva, Lorinca Mesaroša. Na tenderu koji je sproveden po hitnom postupku, ponude su dale samo Mesaroševa kompanija i kompanija u vlasništvu bivšeg poslovnog partnera Orbanovog zeta, tako da su one i dobile ugovor.¹⁷²

Generalni direktor *Rosatoma* je početkom ove godine najavio da će izgradnja Paks 2 početi 2024. godine.¹⁷³ Međutim, nedavne tvrdnje o povećanom interesu Francuske da poveća svoju ulogu u mađarskom nuklearnom programu dovele su do veće nepredvidivosti celog projekta. Ovakav razvoj događaja mogao bi da dovede do toga da *Rosatom* ne bude izvođač na projektu Paks 2, pa čak i do izgradnje potpuno nove elektrane sa francuskim partnerima.¹⁷⁴ Treba uzeti u obzir i to da Budimpešta nastoji da hitno proširi svoje kapacitete za proizvodnju energije zbog predstojećih industrijskih projekata koji zahtevaju velike količine energije (posebno onih u industriji baterija). Procenjuje se da bi potražnja Mađarske za električnom energijom do 2030. godine mogla da poraste za približno 20 procenata.¹⁷⁵ To čini izgleda za nuklearno partnerstvo Mađarske sa Francuskom sve verovatnijim, s obzirom na to da je samo procedura izdavanja dozvola *Rosatomu* trajala nekoliko godina.

Sa srpske tačke gledišta, potreba da se pronađu novi izvori za proizvodnju električne energije čini se logičnom. Paks 2 bi imao kapacitet od 2.400 megavata, što bi u teoriji odgovaralo srpskim potrebama za električnom energijom koja se uglavnom koristi za grejanje, posebno u vreme najveće potražnje tokom zimskih noći. Mađarska, sa druge strane, za grejanje koristi prirodni gas, što rezultira prekomernom proizvodnjom električne energije tokom noći. Shodno tome, bilo bi logično da Mađarska prodaje struju Srbiji i drugim zemljama Zapadnog Balkana, čime bi im pomagala da reše problem zimske najveće potražnje. S druge strane, sve bi ovo moglo da se reši i uobičajenim izvozno-uvoznim poslovima, bez potrebe za tim da Srbija postane vlasnik dela mađarske elektrane.¹⁷⁶

Jedan od argumenata protiv učešća Srbije u vlasništvu nad Paksom 2 je visoka cena koju bi morala da plati. Za Srbiju postoje dva moguća scenarija: ili da plati pozamašnu naknadu za akcije u Paksu 2 ili da Mađarskoj ustupi akcije u Elektroprivredi Srbije (EPS). Drugi scenario bi promenio cenu struje na štetu potrošača u Srbiji, jer bi novi strani suvlasnik insistirao na njenom povećanju. Konačno, čak i da se bilo koji od ovih scenarija ostvari, energetski projekti kao što je Paks 2 zahtevaju mnogo vremena, što znači da potrošači od toga još dugu niz godina neće imati nikakve koristi.¹⁷⁷

Moguće objašnjenje za učešće Srbije u ovom projektu moglo bi da bude to što *Rosatom*, zbog sankcija Evropske unije, tehnologiju ne može da kupuje direktno od zapadnoevropskih kompanija, ali može od srpskih koje bi bile uključene u projekat. Kako su zapadne tehnološke kompanije takođe zainteresovane za prodaju svojih proizvoda, ali neće da deluju protiv sankcija EU, ovo je tipična praksa koja se koristi za izbegavanje sankcija i embargo.¹⁷⁸ Srbija bi u tom slučaju bila dovedena u neprijatnu poziciju švercera koji pomaže da se zaobiđu sankcije EU, što je aktivnost koja bi mogla još više da joj uruši ugled u Evropskoj uniji kojoj teži da se pridruži.

Praćenje novca: Finansijske i infrastrukturne investicije Mađarske u države na Balkanu

Mađarska već dugi niz godina balkanske zemlje gleda kao potencijalno tržište i priliku za ulaganje. Među investicijama mađarskih kompanija na Zapadnom Balkanu, posebno se izdvaja OTP banka. Kao vodeća u Mađarskoj, OTP banka je proširila svoje aktivnosti i na druge zemlje, ostvarivši brojne akvizicije na Balkanu (u Albaniji, Hrvatskoj, Crnoj Gori, Srbiji i Sloveniji).¹⁷⁹ Preuzimanje banaka u Srbiji od strane OTP banke smatra se najkompleksnijom bankarskom integracijom koja je ikada realizovana u ovom regionu. Ovim akvizicijama OTP banka je postala vodeća bankarska institucija u Srbiji.¹⁸⁰

Iako se regionalna ekspanzija OTP-a uglavnom objašnjava njenim ekonomskim interesom, Orbanov režim je prepoznao mogućnost njenog korišćenja kao moćnog oruđa za konsolidaciju mađarskog prisustva na Balkanu. Do ovog angažmana OTP-a moglo je da dođe i da nije bilo bliskih odnosa između mađarskih donosilaca odluka i biznismena. Ti odnosi su, međutim, stvorili krug političkih i ekonomskih lidera lojalnih Orbanu, isprepletenih u različitim poslovnim poduhvatima. Na primer, izvršni direktor OTP-a, Šandor Čanji, ujedno je i predsednik Upravnog odbora naftne kompanije MOL i predsednik Mađarskog fudbalskog saveza.¹⁸¹

Iako se regionalna ekspanzija OTP-a uglavnom objašnjava njenim ekonomskim interesom, Orbanov režim je prepoznao mogućnost njenog korišćenja kao moćnog oruđa za konsolidaciju mađarskog prisustva na Balkanu.

S obzirom na veličinu i značaj njihovih investicija, vredi pomenuti još dve mađarske kompanije. Kompanija 4iG jedan je od ključnih igrača na tržištu telekomunikacija Mađarske i Zapadnog Balkana. Njena strategija širenja na tržišta Zapadnog Balkana započela je u oktobru 2021. godine, kada je kompanija kupila 100% udela u Telenoru Crne Gore, kompaniji koja je nekada bila vodeći mobilni operater u zemlji, sa

prihodom od 44 miliona evra u 2020. godini.¹⁸² Novoosnovani *One Crna Gora* je nastavio sa tim trendom.¹⁸³ Početkom ove godine, 4iG je kupio i albanski *ALBtelecom* i *ONE Telecommunications*, i spojio ih u operatera pod nazivom *ONE Albanija*. Nakon ovih uspešnih akvizicija, može da se očekuje dalje širenje kompanije 4iG na Zapadnom Balkanu.¹⁸⁴

Veliku pažnju privukao je i pokušaj kupovine hrvatske Grupe Fortenova, najvećeg lanca za maloprodaju i proizvođača hrane na Balkanu, od strane mađarske kompanije Grupe Indotek. Fortenova je vlasnik Merkator Grupe, lanca za maloprodaju robe široke potrošnje koji posluje u Srbiji, Sloveniji, Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori. Zbog sankcija koje je EU uvela ruskoj Sberbanci, koja je ranije imala 43 posto udela u Grupi Fortenova, u aprilu 2022. godine je o kupovini njenog udela u kompaniji sklopljen dogovor sa mađarskim preduzećem Grupa Indotek, koje je u većinskom vlasništvu biznismena Danijela Jelineka, poznatog kao jedan od najbogatijih ljudi u Mađarskoj

i čovek blizak Orbanu.¹⁸⁵ Oko akvizicije je već mesecima sve bilo rešeno kada je u septembru 2022. hrvatski premijer Andrej Plenković najavio da će staviti veto na Indotekovu kupovinu Grupe Fortenova, zbog korozivnog Indotekovog kapitala i njegove povezanosti sa Orbanom. To je rezultiralo time da je Grupu Fortenova kupio Saif Alketbi, investitor iz Ujedinjenih Arapskih Emirata.

Ova neobična kupovina, kojom su rukovodili pojedinci koji su zauzimali ključne pozicije u Sberbanci, obuhvatila je mnogo različitih aktera i još jednom pokazala da politički lideri iz Mađarske i regiona uspevaju da se uključe u svaki veći posao, pa i u kupovinu najvažnije poljoprivredne grupacije na Zapadnom Balkanu.¹⁸⁶

*Politički lideri iz Mađarske
i regiona uspevaju da se
uključe u svaki veći
posao.*

Mađarska politika „otvaranja ka Istoku“ uspostavljena je kako bi se odatle (posebno iz Kine) privukle strane direktne investicije koje bi unapredile ekonomske performanse Mađarske i učinile je jednom od najjačih ekonomija u istočnoj Evropi. Međutim, očekivanja nisu bila usklađena sa stvarnošću: kineske strane direktne investicije u Mađarsku iznose samo 2-2,5 posto ukupnih takvih investicija, dok ih je npr. više od 20 posto iz Nemačke, dok 89 posto svih investicija dolaze iz Evropske unije.¹⁸⁷ U tom smislu, čini se da je teško razumeti zašto je Mađarska tako snažno privržena Kini, do te mere da je spremna da pogorša svoje odnose sa zapadnim partnerima radi „otvaranja ka Istoku“. Pravo objašnjenje može da se nađe u oblasti politike pre nego ekonomije. Orbanova vlada je otvorena za kineske investitore jer se oni ne odnose kritički prema stanju demokratije u Mađarskoj. Isti argument može da se upotrebi i kada je reč o privrženosti Srbije istočnim partnerima.¹⁸⁸

Slični pristupi infrastrukturnim projektima i partnerstvu sa Kinom ponovo su p ovezali srpski i mađarski režim, ovoga puta na izgradnji pruge Budimpešta-Beograd. Kineski premijer Li Kečang, Vučić i Orban su ugovor o zajedničkom ulaganju potpisali 2015. godine. Prugu za brze vozove od Budimpešte, koja prolazi kroz Srbiju i Severnu Makedoniju do grčke luke Pirej, delimično finansira Kina. Procenjeno je da će 160 kilometara mađarskog dela pruge koštati više od polovine njene ukupne cene (3,8 milijardi evra), dok bi troškovi izgradnje srpskog dela od 210 kilometara trebalo da koštaju oko 1,8 milijardi evra.¹⁸⁹ Na teritoriji Srbije je krajem 2022. godine bilo završeno više od 30% planiranih radova, dok ih je na mađarskoj strani bilo završeno nešto više od 10%.¹⁹⁰

Iako je ugovor sklopljen sad već davne 2015. godine, gradnja u Srbiji je počela 2018, a u Mađarskoj tek 2021. godine. Početak izgradnje je odgođen jer Mađarska, kao članica EU, nije poštovala evropske zakone o javnim nabavkama. Tako je mađarska vlada konačno morala da raspiše tender. Međutim, čak i uz poštovanje propisa EU, uspela je da ostvari svoj politički cilj: na tenderu je pobedila kompanija u vlasništvu Orbanovog prijatelja Mesaroša.¹⁹¹

Mnogi su ovaj projekat kritikovali kao skup poduhvat koji neće ostvariti adekvatan povraćaj investicije. Najoptimističnija analiza kaže da će se ova investicija, koja se u osnovi plaća novcem poreskih obveznika, isplatiti za 130 godina, dok druge računice pokazuju da će se to desiti tek za 2.400 godina.¹⁹² Uprkos brojnim poteškoćama i slabostima, projekat se u provladinim medijima - i mađarskim i srpskim - predstavlja kao uspešan. Mediji su uglavnom fokusirani na predstavljanje Srbije i Mađarske kao bliskih saveznika, i na prednosti toga što će ovim vozom od Beograda do Budimpešte moći da se stigne za manje od tri sata. Ali iz perspektive poreskih obveznika, čini se da je teško opravdati visoku cenu ovog projekta, posebno zbog nedostatka transparentnosti u sklapanju poslova i nepostojanja javno dostupnih informacija o samom projektu¹⁹³.

Ljudi bliski režimima Orbana i Vučića već su sarađivali na različitim projektima. Istraživački novinari iz Mađarske i Srbije su otkrili da je grupa kompanija iz Mađarske, Srbije i Slovenije u postupku javnih nabavki dobila ugovore vredne više od 25 miliona evra za obnovu javne rasvete u nekoliko srpskih gradova u Srbiji u kojima je na vlasti SNS. Ova afera, poznata kao „Afera Elios“, direktno je uključivala lica bliska Orbanu, kao što su Ištvan Tiborc, Orbanov zet, ali i lica bliska srpskoj premijerki Ani Brnabić¹⁹⁴. Evropska služba za suzbijanje prevara (OLAF) je zbog ovoga sprovedla istragu nad kompanijom Elios koja je pokrenula šemu, a čiji vlasnik je Orbanov zet. OLAF je u poslovanju kompanije otkrio mnoge nepravilnosti i sukobe interesa, što je Ištvana Tiborca na kraju primoralo da se od nje udalji.¹⁹⁵ Ovaj poslovni skandal je samo jedan u nizu primera korupcije na visokom nivou u koje su bili uključeni zvaničnici dve zemlje i njima bliski pojedinci.

Otkako je Orban 2010. godine ponovo preuzeo vlast, mađarska vlada je počela da igra aktivniju ulogu na Zapadnom Balkanu i u kratkom vremenskom periodu povećala svoje političko i ekonomsko prisustvo. Strateški spoljnopolitički interesi Mađarske u regionu vođeni su njenom unutrašnjom politikom i potrebom da obezbedi svoje granice, zaštiti prava Mađara koji žive u susednim državama, poveća spoljnu trgovinu i investicije, kao i da zbog rata u Ukrajini obezbedi i diverzifikuje snabdevanje energijom. Drugi važan prioritet za Mađarsku je ubrzanje pristupanja zemalja Zapadnog Balkana Evropskoj uniji. Strah od nestabilnosti u regionu Zapadnog Balkana i želja da se region stabilizuje članstvom zemalja Zapadnog Balkana u Evropskoj uniji konstantno su prisutni u mađarskoj spoljnoj politici još od devedesetih godina prošlog veka. Ono što se pokazalo kao novina - posebno od 2015. godine i migrantske krize, pa na dalje - bio je smišljen pokušaj Orbanovog režima da jedan suštinski pragmatičan cilj pretvori u ideološki.

Oslabljen efektivnim raspadom Višegradske grupe nakon izbijanja rata u Ukrajini, Orban nastoji da učvrsti saveze sa liderima zemalja Zapadnog Balkana kako bi njima zamenio pogoršane odnose sa Varšavom, i želja mu je da Mađarsku predstavi kao korisnu vezu između najproblematičnijih lidera Zapadnog Balkana i zapadnih aktera koji pokušavaju da se angažuju u regionu. Za neliberalne moćnike Zapadnog Balkana, Orban igra ulogu saveznika unutar Evropske unije koji može da umani ili blokira spoljne pritiske i založi se za proces njihovog pristupanja Evropskoj uniji bez obzira na nedostatak reformi ili demokratsko nazadovanje.

Želja Mađarske da poveća svoje ekonomsko prisustvo na Zapadnom Balkanu postojala je i pre Orbanovog režima. Iako je tačno da su se mađarske investicije i trgovina sa regionom dramatično povećali od kako se partija Fides vratila na vlast, s vremena na vreme proklamovana želja za tim da otvaranje "ka istoku" ili "jugoistoku" bude alternativa ekonomskim odnosima sa Evropskom unijom zapravo nije ništa drugo do politički slogan. Mađarska svoju zavisnost od tržišta EU ne može stvarno da zameni zavisnošću od Zapadnog Balkana, Turske, Kine ili drugih istočnih zemalja.

Jasno je da je Orbanovoj vladi u interesu da se režimi istomišljenika sa Zapadnog Balkana pridruže Evropskoj uniji, kako bi se smanjio pritisak sa kojim se njegova vlada, zbog svoje neliberalne politike, suočava iz Brisela. Tokom protekle decenije, Orban je učvrstio političko partnerstvo sa predsednikom Srbije Vučićem i razvio političku bliskost sa predsednikom Republike Srpske Dodikom, a dosta je uložio i u odnose sa bivšim premijerima Severne Makedonije i Slovenije. Međutim, ideološka kompatibilnost uslovila je samo početnu vezu između Orbana i balkanskih lidera. Motivacija za ovu saradnju je i političke i finansijske prirode.

Korišćenjem političkih veza sa balkanskim stabilokratama, Mađarska je svoja ulaganja proširila na nekoliko sektora: medije, energetiku, bezbednost, finansije, telekomunikacije i ulaganje u mađarsku zajednicu u Vojvodini. Step en angažovanja varira i kreće se od velikog broja projekata u Srbiji, preko manjeg broja investicija u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori i Severnoj Makedoniji, do ograničenog bezbednosnog prisustva na Kosovu. Koliko god različite bile, mađarske investicije imaju jednu zajedničku osobinu. Mađarske kompanije koje investiraju na Zapadnom Balkanu uglavnom su - ako ne i sve - povezane sa malim krugom političara ili biznismena bliskih vladi Fidesa i stoga su podložne korupciji.

U kontekstu trenutne situacije, partnerstvo Srbije i Mađarske daleko je najznačajnije u regionu. Dva režima jedan drugom pružaju bitnu podršku u ostvarivanju ključnih interesa u međunarodnoj areni. Za Orbana, to je antimigrantska politika, a za Vučića proces pristupanja Evropskoj uniji ili pristup EU fondovima. Srbija igra važnu ulogu u sprečavanju izbeglica i migranata da pređu mađarsku granicu. Bliskost između dva režima ogleda se i u onome što se često naziva autoritarnim učenjem, odnosno u usvajanju sličnih metoda i strategija za zarobljavanje državnih institucija i uspostavljanje kontrole u sferi medija.

Konačno, ovo istraživanje pokazuje i to da granice mađarskog uticaja u regionu ipak postoje. Promena režima bi, na primer, mogla da podstakne Mađarsku da se povuče sa medijskog tržišta ili smanji finansiranje medija na mađarskom jeziku. Velike krize, poput rata u Ukrajini, mogle bi negativno da utiču na mađarsku ekonomiju i smanje investicije u regionu, čime bi se smanjila i raspoloživa sredstva za podršku lokalnim klijentelističkim elitama. Dalje nazadovanje demokratije i održavanje bliskih odnosa sa Putinovim

1 Pogledati na primer: Srdjan Cvijić, „Kako je Mađarska zarazila Zapadni Balkan neliberalizmom”, *Politico*, 15. 05. 2018, <https://www.politico.eu/article/hungarys-illiberal-infection-of-the-western-balkans-viktor-orban/>; Florian Bieber, „Lažna privlačnost Orbanove Evrope”, *NiN*, 14. 10. 2021, <https://florianbieber.org/2021/11/17/the-false-attraction-of-orbans-europe/>.

2 Lily Bayer, „Hungary’s ‘incredibly rude’ Commission pick”, *Politico*, 03. 10. 2019, <https://www.politico.eu/article/hungary-orban-european-commission-oliver-varhelyi-criticism-management-style-verbal-abuse/>; Lily Bayer, „Viktor Orban: Incoming EU commissioner ‘an excellent Hungarian patriot’”, *Politico*, 22. 11. 2019, <https://www.politico.eu/article/incoming-eu-commissioner-an-excellent-hungarian-patriot-viktor-orban-oliver-varhelyi/>; Martin Banks, „MEPs weigh up additional answers from Olivér Várhelyi”, *The Parliament*, 18. 11. 2019, <https://www.theparliamentmagazine.eu/news/article/meps-weigh-up-additional-answers-from-oliver-varhelyi/>; The 14 November 2019, European Parliament hearing of Olivér Várhelyi, Commissioner-designate, Neighbourhood and Enlargement, dostupno na adresi: https://multimedia.europarl.europa.eu/en/video/hearing-of-oliver-varhelyi-commissioner-designate-neighbourhood-and-enlargement-opening-statement_1180253.

3 Autori su pozajmili metaforu „paunov ples” od Žužane Selenji, *Tainted Democracy: Viktor Orbán and the Subversion of Hungary*, London: Hurst & Company, 2022, str. 323. ISBN 9781787388024

4 Szelényi 2022, str. 325.

5 *Ibid.*, str. 325-326.

6 Szent-Iványi 2020, str. 45.

7 *Ibid.*, str. 43.

8 *Ibid.*, str. 43.

9 Bálint Magyar, *Post-komunistička mafijaška država: slučaj Mađarske*, Budimpešta: CEU Press, 2016, str. 273, ISBN 978-615-5513-54-1.

10 Szent-Iványi 2020, str. 45.

11 Magyar 2016, str. 278-279.

12 Intervju sa Ágnesom Urbán, vođen 8. 12. 2022. godine u Budimpešti.

13 *Ibid.*, str. 273 i str. 279.

14 Intervju sa Ágnesom Urbán, vođen 8. 12. 2022. godine u Budimpešti.

15 Szent-Iványi 2020, str. 44.

16 Balázs Orbán, „Nem a szétbontásra, igen az összekapcsolásra – ez Orbán stratégiája a következő évtizedre!”, *Mandiner*, 07. 01. 2023, https://mandiner.hu/cikk/20230104_nem_a_szetbontasra_igen_az_osszekapcsolasra_a_magyar_strategia?fbclid=IwAR0hufBqTM-0f5BANFrOHNd7CBigMP148ZnxXhusy9WJR8t4F0n2aofp8gc.

17 Szent-Iványi 2020, str. 16.

18 *Ibid.*, str. 44.

19 Magyar 2016, str. 279.

20 Elementi mađarskog pristupa zapadnom Balkanu mogu se naći u sveukupnom dokumentu vlade Fides-KDNP iz 2011. godine pod nazivom „Mađarska spoljna politika nakon strategije predsedavanja Evropskom unijom” i „Strategiji spoljne trgovine iz 2015. godine”. Za analizu ovih strategija u poređenju sa onima koje su usvojile prethodne mađarske vlade, videti: István Szent-Iványi, *Kuda ide Mađarska? Spoljnopolitičke dileme i strateška vizija*, Budimpešta: Institut Republikon, 2020, ISBN 978-615-80276-7-0.

- 21 Ministarstvo spoljnih odnosa Mađarske, Mađarska spoljna politika nakon mađarskog predjedavanja Savetom Evropske unije, https://brexit.kormany.hu/admin/download/f/1b/30000/foreign_policy_20111219.pdf.
- 22 Vladina rezolucija 1163/2020 o mađarskoj Nacionalnoj bezbednosnoj strategiji, član 85, <https://honvedelem.hu/hirek/government-resolution-1163-2020-21st-april.html>, objavljeno 21. 06. 2021.
- 23 Nacionalna bezbednosna strategija, član 87.
- 24 Nacionalna bezbednosna strategija, član 56.
- 25 Intervju sa Peterom Balažem, nekadašnjim diplomatom i profesorom na CEU Institutu za demokratiju, vođen 09. 12. 2022. godine.
- 26 Intervju sa Zuzannom Veg, saradnicom u Evropskom savetu za spoljne odnose, vođen 29. 11.2022. godine.
- 27 Hungary today, „President Novák Visits Hungarian Soldiers Serving in Kosovo”, 14. 09. 2022, <https://hungarytoday.hu/president-novak-visits-hungarian-soldiers-serving-in-kosovo/>.
- 28 Al Jazeera, „Sijarto: Sramota što BiH nije dobila kandidatski status”, 01. 07. 2022, <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2022/7/1/szijarto-sramota-sto-bih-nije-dobila-kandidatski-status-za-eu>.
- 29 Radio slobodna Evropa, „Hungarian Foreign Minister Urges Brussels To Speed Up EU Enlargement Process”, 22. 03. 2023, <https://www.rferl.org/a/balkans-hungarian-minister-szijarto-eu-enlargement/32329963.html>.
- 30 N1, „Sijarto: Mađarska protiv članstva Kosova u evropskim organizacijama”, 10. 11. 2023, <https://n1info.rs/english/news/szijarto-hungary-against-kosovos-membership-in-european-organizations/>.
- 31 Bami, Xhorxhina, „Kosovo Passes First Step to Council of Europe Membership”, *Balkan Insight*, 24. 04. 2023, <https://balkaninsight.com/2023/04/24/kosovo-passes-first-step-to-council-of-europe-membership/>.
- 32 B92, „Vučić o prijemu takozvanog Kosova u Savet Evrope: To se očekivalo”, 25. 04. 2023, https://www.b92.net/eng/news/politics.php?yyyy=2023&mm=04&dd=25&nav_id=115845.
- 33 Daily News Hungary, „Hungarian FM: Hungary supports strengthening Bosnia-Herzegovina’s stability”, 07. 07. 2022, <https://dailynewshungary.com/hungarian-fm-hungary-supports-strengthening-bosnia-herzegovinas-stability/>.
- 34 Balkan Insight, „Orban: Mađarska bosanskim Srbima daje podršku od 100miliona evra”, 21. 12. 2021, <https://balkaninsight.com/2021/12/21/orban-hungary-gives-e100-million-support-to-bosnian-serbs/>.
- 35 *Ibid.*
- 36 Intervju sa predstavnicima Odeljenja za Zapadni Balkan, Ministarstvo spoljnih poslova i trgovine Republike Mađarske, vođen 09. 12. 2022. godine.
- 37 Nacionalna bezbednosna strategija, član 57.
- 38 Politico, „Orbán says migrants threaten ‘Christian’ Europe”, 03. 09. 2015, <https://www.politico.eu/article/orban-migrants-threaten-christian-europe-identity-refugees-asylum-crisis/>.
- 39 BBC, „Hungary sends police to deter migrants on Serbia border”, 18. 08. 2015, <https://www.bbc.com/news/world-europe-33979648>.
- 40 Nacionalna bezbednosna strategija, član 124.
- 41 Nacionalna bezbednosna strategija, član 58.
- 42 Nacionalna bezbednosna strategija, član 145.

- 43 Hungary today, „Hungary Sends Police Units to Serbia and North Macedonia”, 26. 05. 2021, <https://hungarytoday.hu/hungary-serbia-migration-police-policemen-north-macedonia/>.
- 44 Novogodišnja međunarodna konferencija za novinare premijera Viktora Orbana, 11. 01. 2020, <https://2015-2019.kormany.hu/en/the-prime-minister/the-prime-minister-s-speeches/prime-minister-viktor-orban-s-new-year-international-press-conference>.
- 45 Balkan Insight, „Hungary’s Orban Offers Montenegro Help in ‘Defending’ its Borders”, 24. 07. 2018, <https://balkaninsight.com/2018/07/24/orban-in-montenegro-07-24-2018/>.
- 46 Balkan Insight, „Hungary’s Orban Offers Montenegro Help in ‘Defending’ its Borders”, 24. 07. 2018, <https://balkaninsight.com/2018/07/24/orban-in-montenegro-07-24-2018/>.
- 47 Euronews, „Austria, Serbia and Hungary strike migration deal, saying EU measures have failed”, 17. 11. 2022, <https://www.euronews.com/2022/11/17/austria-serbia-and-hungary-strike-migration-deal-saying-eu-measures-have-failed>.
- 48 About Hungary, „PM Orbán: Hungary has vested interest in EU accession of Western Balkans”, 07. 12. 2022, <https://abouthungary.hu/news-in-brief/pm-orban-hungary-has-vested-interest-in-eu-accession-of-western-balkans>.
- 49 Nacionalna bezbednosna strategija, član 87.
- 50 Intervju sa Julijanom Armas, naučnom saradnicom na Institutu za spoljne poslove i trgovinu, vođen 07. 12. 2022. godine.
- 51 Euronews, „Brussels recommends freezing €7.5 billion in EU funds to Hungary over rule of law concerns”, 30. 11. 2022, <https://www.euronews.com/my-europe/2022/11/30/brussels-to-announce-decision-to-cut-75-billion-of-eu-funds-to-hungary-over-rule-of-law-co>.
- 52 Intervju sa predstavnicima Odeljenja za Zapadni Balkan Ministarstva spoljnih poslova i trgovine Republike Mađarske, vođen 09. 12. 2022. godine.
- 53 Reuters, „Hungary to propose diplomat Oliver Varhelyi as new commissioner - EU official”, 30. 09. 2019, <https://www.reuters.com/article/uk-eu-jobs-hungary-idUKKBN1WF1MR>.
- 54 Benedek Javor, „The wrong man in the wrong place”, Heinrich Boll Stiftung, 08. 10. 2019, <https://eu.boell.org/en/2019/10/08/wrong-man-wrong-place>,
- 55 Tirana Post, „Rama for the European Commissioner: Varhelyi, the voice of reason in the EU”, 5 May 2021, <https://tiranapost.al/english/aktualitet/rama-per-eurokomisionerin-varhelyi-zeri-i-arsyes-ne-be-i497372>.
- 56 European Western Balkans, „Politico: Várhelyi has attempted to play down concerns about rule of law in candidates”, 05. 10. 2021, <https://europeanwesternbalkans.com/2021/10/05/politico-varhelyi-has-attempted-to-play-down-concerns-about-rule-of-law-in-candidates/>.
- 57 Mađarska vlada, Ministarstvo spoljnih poslova i trgovine, „Mađarska čini sve da olakša pristupanje zemalja Zapadnog Balkana Evropskoj uniji”, 30. 07. 2020, <https://2015-2019.kormany.hu/en/ministry-of-foreign-affairs-and-trade/news/hungary-is-doing-everything-to-facilitate-the-eu-accession-of-the-western-balkan-countries>.
- 58 Mađarska vlada, Ministarstvo spoljnih poslova i trgovine, „Mađarska je odigrala veliku ulogu u omogućavanju početka pristupnih pregovora sa Albanijom i Severnom Makedonijom”, 24. 03. 2020, <https://2015-2019.kormany.hu/en/ministry-of-foreign-affairs-and-trade/news/hungary-has-played-a-major-role-in-enabling-the-commencement-of-accession-negotiations-with-albania-and-north-macedonia>.
- 59 Andrew Rettman, „Francuska otkriva novi model proširenja EU”, Euractiv, 16. 11. 2019, <https://euobserver.com/eu-political/146624>.
- 60 <https://www.politico.eu/wp-content/uploads/2019/11/Enlargement-nonpaper.pdf>.
- 61 Jacopo Barigazzi, „Nine EU countries push back on French enlargement revamp”, *Politico*, 13. 12. 2019, <https://www.politico.eu/article/eu-enlargement-reform-pushback/>.

- 62 Intervju sa Ferencom Nemetom, naučnim saradnikom na Institutu za spoljne poslove i trgovinu, vođen 07. 12. 2022.
- 63 Milojević, Milorad, „Detalji Orbanovog ekonomskog programa za Republiku Srpsku”, *Radio Slobodna Evropa*, 09. 12. 2021, <https://www.slobodnaevropa.org/a/madjarska-republika-srpska-dodik-orban-fondovi/31601307.html>.
- 64 N1, „Orban čestitao Dodiku izbornu pobjedu”, 04. 10. 2022, <https://n1info.ba/english/news/hungarias-orban-congratulates-dodik-on-election-victory/>.
- 65 N1, „Orban čestitao Dodiku izbornu pobjedu”, 04. 10. 2022, <https://n1info.ba/english/news/hungarias-orban-congratulates-dodik-on-election-victory/>.
- 66 „Odobreno 35 miliona eura mađarske pomoći za privrednike Republike Srpske”, *Radio Slobodna Evropa*, 01. 02. 2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/szijarto-dodik-sastanak-banja-luka/31924746.html>.
- 67 Ema Krstić, „Mapa: 'Veliki beg' Gruevskog preko Balkana”, BIRN, 16. 11. 2018, <https://balkaninsight.com/2018/11/16/map-gruevski-s-escape-route-leads-trough-three-balkan-countries-11-16-2018/>.
- 68 Sijarto: Mađari u Srbiji u dobrom položaju, vlast prema njima izuzetno korektna”, N1, 11. 10. 2022, <https://n1info.rs/vesti/sijarto-madjari-u-srbiji-u-dobrom-polozaju-vlast-prema-njima-izuzetno-korektna/>.
- 69 Intervju sa Anom Oreg, vođen 01. 02. 2023. godine.
- 70 *Ibid.*
- 71 Norbert Šinković, Zvanični Beograd čuti na rehabilitovanje mađarskih zločinaca. *Radio Slobodna Evropa*, 08. 09. 2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/reakcije-na-otkrivanje-biste-miklosu-hortiju-u-parlamentu-madjarske/32024389.html>.
- 72 Ana Milošević, „Srbija i Mađarska se igraju ciničnih igara sa prošlošću”, BIRN, 06. 04. 2018, <https://balkaninsight.com/2018/04/06/feature-04-05-2018/>.
- 73 Aleksej Kišjuhas, „Nevine žrtve”, *Danas*, 24. 07. 2022, <https://www.danas.rs/kolumna/aleksej-kisjuhas/nevine-zrtve/>.
- 74 „NDNV: Opasno targetiranje novinarkе Renate Bađi Ribar od strane državne sekretarke”, *Danas*, 08. 12. 2022, <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/ndnv-opasno-targetiranje-novinarke-renate-badji-ribar-od-strane-drzavne-sekretarke/>.
- 75 „Hungary’s Orban courts diaspora for election boost”, *AFP*, 28. 03. 2018, <https://www.france24.com/en/20180328-hungarys-orban-courts-diaspora-election-boost>.
- 76 Laurence Peter, „New Hungary citizenship law fuels passport demand”, *BBC*, 04. 01. 2011, <https://www.bbc.com/news/world-europe-12114289>.
- 77 Nick Thorpe, „Hungary creating new mass of EU citizens”, *BBC*, 07. 11. 2013, <https://www.bbc.com/news/world-europe-24848361>.
- 78 Godine 2004. organizovan je nacionalni referendum o dvojnem državljanstvu za etničke Mađare iz susjednih zemalja, kao rezultat peticije koju je podnela Svjetska federacija Mađara. Prijedlog je propao jer je glasalo nešto više od 37 posto birača sa pravom glasa. Uprava za istraživanje, Odbor za imigraciju i izbeglice, „Mađarska: Informacija o referendumu o dvojnem državljanstvu iz decembra 2004. godine (Dec 2004 - Aug 2005)”, Kanada: Odbor za imigraciju i izbeglice Kanade, 30. 08. 2005, <https://www.refworld.org/docid/440ed7082f.html>.
- 79 Mónika Ganczer, „Hungarians outside Hungary – the twisted story of dual citizenship in Central and Eastern Europe”, *Verfassungsblog*, 08. 10. 2014, https://www.academia.edu/16125115/Hungarians_outside_Hungary_the_twisted_story_of_dual_citizenship_in_Central_and_Eastern_Europe.
- 80 Slađana Gluščević, „Kako nestaje multinacionalna Vojvodina” *VOICE*, 21. 10. 2017, <https://voice.org.rs/kako-nestaje-multinacionalna-vojvodina/>.

- 81 „Horti: Svakodnevno se iz Vojvodine iseli 12 Mađara.” *GradSubotica.co.rs*, 16. 11. 2017, <https://gradsubotica.co.rs/horti-svakodnevno-se-iz-vojvodine-iseli-12-madara/>,
- 82 „RZS objavio rezultate popisa o nacionalnoj pripadnosti stanovnika”, *N1*, 28. 04. 2023, https://n1info.rs/vesti/popis-2022-rezultati-nacionalna-pripadnost/?utm_source=onesignal&utm_medium=webpush&utm_campaign=2023-04-28-RZS-objavio-rez.
- 83 Službena internet prezentacija fondacije Prosperitati, <https://www.prosperitati.rs/sr>.
- 84 Akos Keller-Allant, „For Serbia’s Hungarians, More Forints and a Tamed Media”, *BIRN*, 30. 01. 2020, <https://balkaninsight.com/2020/01/30/for-serbias-hungarians-more-forints-and-a-tamed-media/>.
- 85 Intervju sa Tamasom Peragovičem, predavačem na Fakultetu društvenih nauka ELTE i istraživačem na Mađarskom institutu za svetsku ekonomiju, 07. 12. 2022.
- 86 Virag Đurković, „Fondacija Prosperitati i dvanaest tajkuna”, *Autonomija.info*, 30. 03. 2022, <https://autonomija.info/fondacija-prosperitati-i-dvanaest-tajkuna>.
- 87 Intervju sa Anom Oreg, vođen 01. 02. 2023. godine.
- 88 Tamara Poša, „Učiti samo na svom jeziku – kažu mladi Vojvođani” *Slobodna reč*, 24. 10. 2022, <https://slobodnarec.rs/2022/10/24/uciti-samo-na-svom-jeziku-kazu-mladi-vojvodjani/>.
- 89 V.A., „Smanjuje se broj đaka: U poslednjih 10 godina samo privatne škole beleže skok”, *Danas*, 04. 12. 2022, <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/smanjuje-se-broj-djaka-u-poslednjih-10-godina-samo-privatne-skole-beleze-skok/>.
- 90 Goran Bašić, *Uticaj obrazovanja na jezicima nacionalnih manjina na spoljašnje i unutrašnje migracije pripadnika nacionalnih manjina*, IOM i UNDP, 2015.
- 91 *Ibid.*
- 92 Lili Rutai, Priča o dve dijaspor: Borba za mađarske glasače u inostranstvu, *Radio slobodna Evropa*, 21. 12. 2022, <https://www.rferl.org/a/hungary-election-diaspora-orban-marki-zay/31712662.html>.
- 93 *Ibid.*
- 94 Glasanje poštom na opštim izborima 2022. godine, <https://vtr.valasztas.hu/ogy2022/valasztasi-informaciok/levelszavazas?tab=results>.
- 95 Balázs Majtényi, „Only Fidesz” – Minority Electoral Law in Hungary, *Verfassungsblog*, 31. 03. 2018, https://verfassungsblog.de/only-fidesz-electoral-law-in-hungary/#_ftn2.
- 96 Intervju sa Tamasom Peragovičem, predavačem na Fakultetu društvenih nauka ELTE i istraživačem na Mađarskom institutu za svetsku ekonomiju, 07. 12. 2022.
- 97 *Ibid.*
- 98 *Ibid.*
- 99 Regostrovanje mađarskih građana-glasača koji žive u inostranstvu, <https://www.valasztas.hu/kulhoni-magyar-allampolgarok-valasztasi-regisztracioja>
- 100 Stefan Marković, „Religija, fudbal i politika – Orbanov način da širi uticaj u Vojvodini”, *CINS*, 26. 02. 2021, <https://www.cins.rs/religija-fudbal-i-politika-orbanov-nacin-da-siri-uticaj-u-vojvodini/>.
- 101 Stefan Marković, „Orban kupuje uticaj u Srbiji preko vojvođanskih medija”, *CINS*, 26. 02. 2021. <https://www.cins.rs/orban-kupuje-uticaj-u-srbiji-preko-vojvodanskih-medija/>.
- 102 Norbert Šinković, „Ko deli i ko sakuplja glasove za mađarske izbore u Srbiji?”, *Radio Slobodna Evropa*, 31. 03. 2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/madjarska-srbija-izbori-manipulacije/31779880.html>.
- 103 Norbert Šinković i Ákos Keller-Alánt, „Orban-Linked NGO in Serbia Responsible for Distributing Postal Votes to Ethnic Hungarians” *Radio slobodna Evropa*, 18. 08. 2022, <https://>

www.rferl.org/a/hungary-serbia-orban-fidesz-no-bid-contract-investigation/31994585.html.

104 Norbert Šinković, *Radio Slobodna Evropa*, 31. 03. 2022.

105 Kolozsi Ádám i Szemann Tamas, "A Trianon-hatás: száz év alatt majdnem megfeleződött a határon túli magyarság", *Index*, 06. 04. 2020, <https://bit.ly/3TZFmR5>.

106 Intervju sa Andrašem Nemetom, novinare HVG, vođen 07. 12. 2022. godine.

107 Intervju sa narodnom poslanicom Anom Oreg, vođen 01. 02. 2023. godine.

108 Ákos Keller-Alánt, "For Serbia's Hungarians, More Forints and a Tamed Media. Balkan Insight", 30. 11. 2020, <https://balkaninsight.com/2020/01/30/for-serbias-hungarians-more-forints-and-a-tamed-media/>.

109 Nikola Burazer, "Izborna reforma u Srbiji: Poboljšana zastupljenost nacionalnih manjina ili taktički potez protiv bojkota? Evropski zapadni Balkan", 13. 04. 2020, <https://europeanwesternbalkans.com/2020/04/13/serbian-electoral-reform-improved-national-minority-representation-or-tactical-move-against-boycott/>.

110 Aleksandar Ivković, Nikola Burazer i Zrinka Burazer, "Mađarski izbori 2022. godine i mađarska nacionalna manjina u Srbiji", Centar za savremenu politiku, april 2022, <https://centarsavremenepolitike.rs/wp-content/uploads/2022/04/04.22.-IRI-Hungarian-2022-elections-and-the-Hungarian-national-minority-in-Serbia.pdf>.

111 79. sednica Republičke izborne komisije, 05. 07. 2022, <https://www.rik.parlament.gov.rs/vest/sr/324925/79-sednica-republicke-izborne-komisije.php>.

112 Aleksandar Ivković, Nikola Burazer i Zrinka Burazer, "Mađarski izbori 2022. godine i mađarska nacionalna manjina u Srbiji", Centar za savremenu politiku, april 2022. godine.

113 "RIK prekršio zakon, u falsifikovanje umešana i država", *Beta*, 14. 04. 2016, <https://beta.rs/politikaizbori/politikaizbori-parlament/29931-rik-prekrsio-zakon-u-falsifikovanje-umesana-i-drzava>.

114 Nedim Sejdinović, "Trojni pakt Vučića, Orbana i Pastora", *Vreme*, 15. 12. 2022, <https://www.vreme.com/vreme/trojni-pakt-vucica-orbana-i-pastora/>.

115 Intervju sa Markom Milosavljevićem, vođen 28. 11. 2022. godine.

116 Lenart Kucić, Nataša Stojanovska, Zoran Jovanoski i Anita Vorák, "Mađarska medijska ekspanzija na Balkanu izaziva zabrinutost, ali nema uticaja", 04. 12. 2020, <https://balkaninsight.com/2020/12/04/hungarian-media-expansion-in-balkans-raises-worries-but-lacks-impact-2/>.

117 Stefan Marković, "Orban preko vojvođanskih medija 'kupuje' uticaj", *CINS*, 26. 02. 2023, <https://www.cins.rs/en/orbans-purchase-of-influence-in-serbia-through-vojvodinas-media/>.

118 "Infografik: Explore the media empire friendly to the Hungarian government", *Atlatszo*, 16. 01. 2018, <https://english.atlatszo.hu/2018/01/16/infographic-explore-the-media-empire-friendly-to-the-hungarian-government/>.

119 Intervju sa Ákos Keller-Alánt, vođen 07. 12. 2022. godine u Budimpešti.

120 Intervju sa Ákos Keller-Alánt, vođen 07. 12. 2022. godine u Budimpešti; Intervju sa Ágnesom Urban, vođen 08. 12. 2022. godine u Budimpešti.

121 Intervju sa Ágnesom Urban, vođen 08. 12. 2022. godine u Budimpešti.

122 Hannes Grassegger, "The Unbelievable Story Of The Plot Against George Soros", *Buzzfeed News*, 20. 01. 2019, <https://www.buzzfeednews.com/article/hnsgrassegger/george-soros-conspiracy-finkelstein-birnbaum-orban-netanyahu>.

123 J. Lester Feder i Rebeka Kulcsar, "Meet the Mystery Man Who Is The Power Behind The Throne In Hungary", *Buzzfeed News*, 04. 04. 2018, <https://www.buzzfeednews.com/article/lesterfeder/hungarys-steve-bannon>.

- 124 Rádi Antónia, "Hét korrupciógyanús ügy, amikbe Rogán Antalnak régen bele kellett volna buknia", *Atlatzo*, 17. 08. 2016, <https://atlatzo.hu/kozpenz/2016/08/17/het-korrupciogyanus-ugy-amikbe-rogan-antalnak-regen-bele-kellett-volna-buknia/>.
- 125 Intervju sa Aljaž Pengov Bitenc, vođen 30. 11. 2022. godine, onlajn.
- 126 Intervju sa Markom Milosaveljevićem, vođen 28. 11. 2022. godine, onlajn.
- 127 Lenart Kucic, Nataša Stojanovska, Zoran Jovanoski i Anita Vorák, „Mađarska medijska ekspanzija na Balkanu izaziva zabrinutost, ali nema uticaja”, 04. 12. 2020, <https://balkaninsight.com/2020/12/04/hungarian-media-expansion-in-balkans-raises-worries-but-lacks-impact-2/>.
- 128 Goce Trpkovski, „Kako je mađarsko maslinovo ulje održalo makedonske medije na površini”, 14. 02. 2020, <https://balkaninsight.com/2020/02/14/how-hungarian-olive-oil-kept-macedonian-media-afloat/>.
- 129 Hungarian Insider, „Hungarian success in the Balkans,” objavljeno 25. 03. 2021, <https://hungarianinsider.com/hungarian-success-in-the-balkans-6907/>.
- 130 Ármás Julianna i Németh Ferenc, „Magyar kifizetések a Nyugat-Balkánon: tapasztalatok és ajánlások - Hungarian Outward Foreign Direct Investments in the Western Balkans: Experiences and Recommendations”, Budimpešta: KKI-elemzések, 2022, ISSN 2416-0148 http://real.mtak.hu/143091/1/KE_2022_24_WBS_magyar_kifizetesek_Balkanon_AJ_NF_0517.pdf.
- 131 Magyar Narancz, „Orbán would lobby for the accession of the Western Balkan countries to the EU,” 06. 12. 2022, <https://magyarnarancs.hu/kulpol/a-nyugat-balkani-oroszagok-eu-s-csatlakozasaert-lobbizna-orban-254540>.
- 132 Republički zavod za statistiku, Republika Srbija, „Trendovi IV kvartal 2022”, objavljeno 2023. godine, <https://publikacije.stat.gov.rs/G2023/Pdf/G20238001.pdf>.
- 133 Beta, „Vučić: Najveću stopu rasta trgovine beležimo sa Madjarskom,” objavljeno 09. 09. 2022, <https://beta.rs/vesti/politika-vesti-srbija/168619-vucic-najvecu-stopu-rasta-trgovine-belezimo-sa-madjarskom>.
- 134 Ministarstvo spoljnih poslova Republike Srbije, „Bilateralna saradnja – Mađarska”, <https://www.mfa.gov.rs/spoljna-politika/bilateralna-saradnja/madjarska>.
- 135 Beta, „Vučić: Najveću stopu rasta trgovine beležimo sa Madjarskom,” objavljeno 09. 09. 2022, <https://beta.rs/vesti/politika-vesti-srbija/168619-vucic-najvecu-stopu-rasta-trgovine-belezimo-sa-madjarskom>.
- 136 RTS, „Konzulat Mađarske u Kragujevcu,” objavljeno 22. 03. 2018, <https://www.rts.rs/lat/vesti/srbija-danas/3080852/konzulat-madjarske-u-kragujevcu.html>.
- 137 RTS, „Otvoren počasni Konzulat Mađarske sa sedištem u Beogradu,” objavljeno 22. 07. 2019, <https://www.rts.rs/lat/vesti/drustvo/3599674/otvoren-pocasni-konzulat-madjarske-sa-sedistem-u-beogradu.html>.
- 138 Vlada Republike Mađarske, „Rezolucija 1163/2020 o Mađarskoj Nacionalnoj bezbednosnoj strategiji”, objavljeno 21. 04. 2021, <https://honvedelem.hu/hirek/government-resolution-1163-2020-21st-april.html>.
- 139 Međunarodna agencija za energiju, „Mađarska 2022, Pregled energetske politike”, 2022, str. 14, <https://iea.blob.core.windows.net/assets/9f137e48-13e4-4aab-b13a-dcc90adf7e38/Hungary2022.pdf>.
- 140 Central Europe Energy Partners, „Energetska kriza i ruska agresija na Ukrajinu – Ključni izazovi za energetske sektor Centralne Evrope”, 2022, str. 7.
- 141 Vlada Republike Mađarske, „Rezolucija 1163/2020 o Mađarskoj Nacionalnoj bezbednosnoj strategiji”, objavljeno 21. 04. 2021, <https://honvedelem.hu/hirek/government-resolution-1163-2020-21st-april.html>

142 Langvard, Elias, "Hungary and the Czech Republic's Approach to Gas Security", Institut za spoljne poslove i trgovinu, 2017, str. 14.

143 *Ibid*, str. 6.

144 G7, "While, according to the government, there is no alternative to Russian gas, its substitution began quietly", objavljeno 24. 03. 2023, <https://g7.hu/adat/20230324/mikozben-a-kormany-szerint-nincs-alternativaja-az-orosz-gaznak-szep-csendben-megindult-a-kivaltasa/?fbclid=IwAR0aJasAJUKZiUx1yEJicOhh1Amsg-rwufAdjOIZKUmIVlywyJoxnacUOsM>.

145 Balkan Green Energy News, "Sziarto: Hungary, Serbia to double power transmission capacities by 2028", objavljeno 07. 02. 2023, <https://balkangreenenergynews.com/szijarto-hungary-serbia-to-double-power-transmission-capacities-by-2028/>.

146 International Energy Agency, "Hungary Natural Gas Security Policy", objavljeno 10. 09. 2022, <https://www.iea.org/articles/hungary-natural-gas-security-policy>.

147 Radio Slobodna Evropa, "Srbija i u skladištenju gasa zavisna od Rusije, rešenje traži u Mađarskoj", objavljeno 10. 06. 2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-skladiste-gas-rusija/31892547.html#:~:text=To%20je%20ne%C5%A1to%20vi%C5%A1e%20od%20onoga%20%C5%A1to%20je,er%20je%20preostala%20polovina%20u%20vlasni%C5%A1tvu%20ruskog%20Gasproma>.

148 N1, "Mađarska nastavlja da skladišti gas za Srbiju i ove godine", objavljeno 25. 03. 2023, <https://n1info.rs/biznis/madarska-nastavlja-da-skladisti-gas-za-srbiju-i-ove-godine/>.

149 Ministarstvo spoljnih poslova Republike Srbije, "Selaković i Sijarto: Svedoci smo najsvetlijih trenutaka u odnosima Srbije i Mađarske", objavljeno 07. 02. 2022, <https://mfa.gov.rs/en/press-service/statements/selakovic-and-szijarto-we-are-witnessing-brightest-moments-serbia-hungary-relations>.

150 Politico, "What the Kremlin's rubles-for-gas threat is about", objavljeno 02. 05. 2022, <https://www.politico.eu/article/what-the-ruble-for-gas-threat-is-about/>.

151 The Guardian, "Nordstream 1: Russia switches off gas pipeline citing maintenance", objavljeno 31. 08. 2022, <https://www.theguardian.com/business/2022/aug/31/nord-stream-1-russia-switches-off-gas-pipeline-citing-maintenance>.

152 Kardaš, Zimon, "Conscious uncoupling: Europeans' Russian gas challenge in 2023", European Council on Foreign Relations, objavljeno 13. 02. 2023, <https://ecfr.eu/article/conscious-uncoupling-europeans-russian-gas-challenge-in-2023/>.

153 International Energy Agency, "Hungary 2022, Energy Policy Review", 2022, str. 15, <https://iea.blob.core.windows.net/assets/9f137e48-13e4-4aab-b13a-dcc90adf7e38/Hungary2022.pdf>.

154 *Ibid*, str. 28.

155 Langvard, Elias, "Hungary and the Czech Republic's Approach to Gas Security", Institut za spoljne poslove i trgovinu, 2017, str. 13.

156 Atlatszo, "State-owned Hungarian energy group gave €1,7 million to NGO favored by Orban to 'improve public thinking'", objavljeno 05. 07. 2018, <https://english.atlatszo.hu/2018/05/20/state-owned-hungarian-energy-group-gave-e17-million-to-ngo-favored-by-orban-to-improve-public-thinking/>.

157 Evropska parlamentarna istraživačka služba, "Sankcije EU Rusiji: pregled, uticaj, izazovi", mart 2023, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/739366/EPRS_BRI\(2023\)739366_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/739366/EPRS_BRI(2023)739366_EN.pdf).

158 Evropska parlamentarna istraživačka služba, "Energetska sigurnost EU i rat u Ukrajini: Od sprinta do maratona", februar 2023, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/739362/EPRS_BRI\(2023\)739362_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/739362/EPRS_BRI(2023)739362_EN.pdf).

159 Balkan Green Energy News, "EU ban on Russian oil to boost fuel prices in Southeastern Europe", objavljeno 06. 06. 2022, <https://balkangreenenergynews.com/eu-ban-on-russian-oil-to-boost-fuel-prices-in-southeastern-europe/>.

- 160 Al Jazeera, „Hungary and Serbia to build pipeline to transport Russian oil”, objavljeno 10. 10. 2022, <https://www.aljazeera.com/news/2022/10/10/hungary-and-serbia-to-build-pipeline-to-transport-russian-oil>.
- 161 Ministarstvo rudarstva i energetike, „Priprema izgradnje novog naftovoda između Srbije i Mađarske”, objavljeno 08. 02. 2023, [https://www.mre.gov.rs/aktuelnosti/saopstenja/priprema-izgradnje-novog-naftovoda-izmedju-srbije-i-madjarske](https://www.mre.gov.rs/aktuelnosti/saopštenja/priprema-izgradnje-novog-naftovoda-izmedju-srbije-i-madjarske).
- 162 Radio Slobodna Evropa, „Nafta, Srbija, Hrvatska i europske sankcije Rusiji”. objavljeno 07. 10. 2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/hrvatska-srbija-ruska-nafta/32070063.html>.
- 163 Intervju sa Atilom Holodom, generalnim direktorom kompanije Aurora Energy Kft, 19. 12. 2022.
- 164 Balkan Green Energy News, „Serbia to be exempt from EU’s sanctions against Russian oil firms”, objavljeno 08. 04. 2022, <https://balkangreenenergynews.com/serbia-to-be-exempt-from-eus-sanctions-against-russian-oil-firms/>.
- 165 Interfax International Information Group, „Gazprom Neft reduces stake in Serbia’s NIS to 50%, Gazprom obtains 6.15%”, objavljeno 11. 05. 2022, <https://interfax.com/newsroom/top-stories/79039/>.
- 166 Financial Times, „Serbia ‘in a hurry’ to ease energy dependence on Russia,” objavljeno 06. 11. 2022, <https://www.ft.com/content/bbbe1edc-6c7c-4d6a-ab1f-06982942d694>.
- 167 Radio Slobodna Evropa, „Vrhovni sud Hrvatske potvrdio Sanaderu šest godina za aferu INA-MOL”, objavljeno 25. 10. 2021, <https://www.slobodnaevropa.org/a/hrvatska-vrhovni-sud-ivo-sanader-ina-mol/31528992.html>.
- 168 Energija Balkana, „Mađarska i Rosatom napreduju na nuklearnom projektu Paks II”, objavljeno 09. 05. 2022, <https://energijabalkana.net/madjarska-i-rosatom-napreduju-na-nuklearnom-projektu-paks-ii/>.
- 169 Radio Televizija Vojvodine, „Moguće učešće Srbije u izgradnji atomske centrale u Mađarskoj “Pakš-2”, objavljeno 24. 11. 2021, https://rtv.rs/sr_lat/drustvo/mogu-ce-ucesce-srbije-u-izgradnji-atomske-centrale-u-madjarskoj-paks-2_1291530.html.
- 170 Balkan Green Energy News, „Serbia would buy 10% in any nuclear power plant in region”, objavljeno 05. 10. 2021, <https://balkangreenenergynews.com/serbia-would-buy-10-in-any-nuclear-power-plant-in-region/>.
- 171 Atlatzso, „Paks II - The Mészáros have won another billion-dollar tender, now they are building a gate”, objavljeno 20. 09. 2021, <https://atlatszo.hu/2021/09/20/paks2-meszarosek-ujabb-milliardos-tendert-huztak-be-most-portat-epitenek/>.
- 172 Atlatzso, „Paks II - The Mészáros have won another billion-dollar tender, now they are building a gate”, objavljeno 20. 09. 2021, <https://atlatszo.hu/2021/09/20/paks2-meszarosek-ujabb-milliardos-tendert-huztak-be-most-portat-epitenek/>.
- 173 Politika, „Izgradnja nuklearne elektrane Paks-2 u Mađarskoj počće 2024. godine”, objavljeno 07. 02. 2023, <https://www.politika.rs/sr/clanak/536523/nuklearke-madjarska-rusija>.
- 174 Euronews, „Financial Times: Hungary can replace the Russians with the French in the expansion of Paks”, objavljeno 24. 03. 2023, <https://hu.euronews.com/2023/03/24/financial-times-magyarorszag-a-franciakkal-valthatja-ki-az-oroszokat-paks-boviteseben>
- 175 IntelliNews, „Hungary rethinking Russian involvement in Paks NPP expansion”, objavljeno 27. 03. 2023, <https://www.intellinews.com/hungary-rethinking-russian-involvement-in-paks-npp-expansion-274018/>.
- 176 Intervju sa Andrašem Deakom, višim naučnim saradnikom na Institutu za svetsku ekonomiju, 19. 12. 2022.
- 177 Danas, „Šta se krije iza Vučićevog obećanja o mađarskoj nuklearci: Srbija nudi Mađarima deo EPS-a?”, objavljeno 11. 10. 2022, <https://www.danas.rs/vesti/ekonomija/sta-se-krije-iza->

[vucicevog-obecanja-o-madjarskoj-nukleari-srbija-nudi-madjarima-deo-eps-a/](#).

178 Intervju sa Atilom Holodom, generalnim direktorom Aurora Energy, 19. 12. 2022.

179 Hungarian Insider, „Hungarian success in the Balkans”, objavljeno 25. 03. 2021, <https://hungarianinsider.com/hungarian-success-in-the-balkans-6907/>.

180 Danas, „Nova OTP banka Srbija kao rezultat sinergije velikih bankarskih brendova”, objavljeno 06. 05. 2021, <https://www.danas.rs/vesti/ekonomija/nova-otp-banka-srbija-kao-rezultat-sinergije-velikih-bankarskih-brendova/>.

181 Forbes, Profil - Šandor Čanji, <https://www.forbes.com/profile/sandor-csanyi/?sh=7208f0abbb3b>

182 CDM, „Mađarska kompanija 4iG kupuje Telenor Crne Gore”, objavljeno 27. 10. 2021, <https://www.cdm.me/ekonomija/madarska-kompanija-4ig-kupuje-telenor-crna-gora/>.

183 CDM, „Mađarska kompanija 4iG kupuje Telenor Crne Gore”, objavljeno 27. 10. 2021, <https://www.cdm.me/ekonomija/madarska-kompanija-4ig-kupuje-telenor-crna-gora/>.

184 Albanian Daily News, „4iG Group, Investor of ONE Albania signs historic acquisition of Vodafone Hungary”, objavljeno 09. 01. 2023, <https://albaniandailynews.com/news/4ig-group-investor-of-one-albania-signs-historic-acquisition-of-vodafone-hungary>.

185 Radio Slobodna Evropa, „‘Pojas za spašavanje’ hrvatskoj Fortenovi bačen iz navodno Orbanu bliskog kruga”, objavljeno 11. 04. 2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/hrvatska-fortenova-orban-rusija/31797360.html>.

186 Mfor.hu, „Scandal: Is the Croatian agricultural company snatched away from the domestic real estate guru by evading Russian sanctions?”, objavljeno 24. 11. 2022, <https://mfor.hu/cikkek/vallalatok/botrany-az-orosz-szankciok-kijatszasa-val-happoljak-el-a-hazai-ingatlan-guru-elol-a-horvat-agrarceget.html>.

187 International Trade Administration, „Hungary - Country Commercial Guide”, objavljeno 25. 11. 2022, <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/hungary-investment-climate-statement>.

188 Intervju sa Tamašem Peragovičem

189 Investigative Europe, „From Budapest to Belgrade: A railway line increases Chinese influence in the Balkans”, objavljeno 28. 12. 2021, <https://www.investigate-europe.eu/en/2021/from-budapest-to-belgrade-a-railway-line-increases-chinese-influence-in-the-balkans/>.

190 Ekapija, „Dokle se stiglo sa gradnjom brze pruge od Beograda do Budimpešte”, objavljeno 08. 12. 2022, <https://www.ekapija.com/infrastructure/3943532/dokle-se-stiglo-sa-gradnjom-brze-pruge-od-beograda-do-budimpeste>.

191 Birn, „Budapest to Belgrade: All Aboard the Secret Express”, objavljeno 22. 04. 2020, <https://balkaninsight.com/2020/04/22/budapest-to-belgrade-all-aboard-the-secret-express/>.

192 Investigative Europe, „From Budapest to Belgrade: A railway line increases Chinese influence in the Balkans”, objavljeno 28. 12. 2021, <https://www.investigate-europe.eu/en/2021/from-budapest-to-belgrade-a-railway-line-increases-chinese-influence-in-the-balkans/>.

193 Intervju sa Tamašem Peragovičem, istraživačem na Mađarskom institutu za svetsku ekonomiju, 07. 12. 2022.

BCBP

Beogradski centar za
bezbednosnu politiku